

Virginija Skučaitė, Elena Gauda Karmazė

Padėkime vaikui įveikti sunkumus: geroji bendradarbiavimo mokyklose patirtis

Metodinės rekomendacijos švietimo pagalbos
specialistams ir mokytojams

Virginija Skučaitė
Elena Gauda Karmazė

Padėkime vaikui įveikti sunkumus: geroji bendradarbiavimo mokyklose patirtis

Metodinės rekomendacijos švietimo pagalbos
specialistams ir mokytojams

Recenzavo:
Dr. N. Grigutytė
R. Šiautkulis

Už geranorišką nuoširdų bendradarbiavimą ir pasidalijimą gerąja patirtimi širdingai dėkojame:

- Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijai
- Kupiškio Povilo Matulionio pagrindinei mokyklai
- Seirijų Antano Žmuidzinaičiaus gimnazijai
- Utenos „Saulės“ gimnazijai
- Vilkaviškio Aušros gimnazijai
- Vilkaviškio Salomėjos Nėries pagrindinei mokyklai
- Vilniaus Žėručio pradinei mokyklai
- Vilniaus Pilaitės vidurinei mokyklai
- Vilniaus Baltupių vidurinei mokyklai
- Vilniaus Senvagės vidurinei mokyklai
- Kupiškio socialinių paslaugų centrui
- Vilniaus apskrities vyriausiajam policijos komisariatui
- Vilniaus miesto socialinės paramos centrui
- Vilniaus miesto savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriui

ISBN 978-9955-611-66-0

TURINYS

IVADAS	4
1. TEORINĖ BENDRADARBIAVIMO APŽVALGA	6
1.1. Bendradarbiavimo mokykloje svarba	6
1.2. Psichologiniai bendradarbiavimo ypatumai	6
1.3. Bendradarbiavimas su tėvais	7
1.4. Komandinis mokyklos personalo darbas	7
1.5. Kitų specialistų ir institucijų įtraukimas	9
1.6. Bendradarbiavimo Lietuvos mokyklose reglamentavimas	10
2. BENDRADARBIAVIMO LIETUVOS MOKYKLOSE ANALIZĖ: SPECIALISTŲ PATIRTIS	12
2.1. Galimi sėkmingo bendradarbiavimo trukdžiai	12
2.2. Tėvai turėtų tapti aktyvia mokyklos bendruomenės dalimi	13
2.3. Tartis ir ieškoti sprendimų turėtų visa mokyklos bendruomenė	14
2.4. Sudėtingos problemos sprendžiamos įtraukiant kitas institucijas	18
2.5. Kiti bendradarbiavimo ypatumai	23
3. GEROSIOS BENDRADARBIAVIMO PATIRTIES LIETUVOS MOKYKLOSE PAVYZDŽIAI	24
3.1. Vaiko problemoms spręsti reikalinga visa mokyklos bendruomenė	25
3.2. Vaiką būtina paskatinti aktyviai bendradarbiauti	28
3.3. Šeima turi suprasti vaiko problemų rimtumą	29
3.4. Kitokį šeimos požiūrį į vaiko sunkumus gali paskatinti kitų institucijų įsitraukimas	31
3.5. Geranoriškos nuostatos ir drąsa ieškant pagalbos padeda įveikti sunkias kliūtis	33
3.6. Sprendžiant problemas gali tekti įsitraukti daugelio institucijų darbuotojams	36
3.7. Veikiantis partnerių tinklas pagreitina ir palengvina problemų sprendimą	39
3.8. Į sunkumus turi būti reaguojama operatyviai	41
4. REKOMENDACIJOS	44
5. LITERATŪRA	47
6. REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA	48

Vilnius, 2011 m.

Šios metodinės rekomendacijos skirtos švietimo darbuotojams, tiesiogiai dirbantiems su vaikais ar kitu būdu dalyvaujantiems ugdymo procese. Jose siekiama atskleisti gerąją Lietuvos mokyklų patirtį sprendžiant vaikų problemas. Leidinyje orientuojamasi į tai, kaip su vaikais dirbantys specialistai, mokyklos bendruomenė padeda įveikti jiems iškilusius sunkumus, kokios institucijos dažniausiai įsitraukia į šį procesą.

Siekdami minėtojo tikslo bendravome su dešimties mokyklų ir keturių bendradarbiaujančių institucijų atstovais, prašydami pateikti gerųjų bendradarbiavimo pavyzdžių ir, remiantis savo patirtimi, nurodyti sėkmingo bendradarbiavimo sąlygas bei veiksnus. Leidinys parengtas Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro užsakyму, siekiant atskleisti gerąją mokyklų bendradarbiavimo patirtį, paskatinti specialistus keistis svarbia informacija, išmoktomis pamokomis. Šis leidinys gali būti naudingas siekiant ne tik suprasti teorinius bendradarbiavimo principus ir naudą, bet ir pamatyti, kaip bendradarbiavimas vyksta Lietuvos mokyklose, kokios pagrindinės kliūtys kyla ir kaip jos įveikiamos. Todėl šiame darbe daugiausia dėmesio skiriama ekspertų (specialistų, dirbančių su vaikais) apklausai. Iš pradžių darbas vyko apklausiant mokyklų darbuotojus. Renkantis mokyklą buvo svarbu sužinoti apie įvairias problemas ir jų sprendimo būdus, todėl stengėmės susitikti su pradinį, pagrindinių, vidurinių mokyklų ir gimnazijų specialistais tiek sostinėje, tiek ir kituose miestuose ar miesteliuose. Susitikimai vyko tiesiogiai, juose paprastai dalyvaudavo mokyklos psichologas, socialinis pedagogas, direktorius, mokytojai. Kai kada informaciją suteikdavo vienas atsakingas asmuo, kartais – įvairūs specialistai, kai kuriais atvejais autorės buvo kviečiamos stebėti pamokų, geriau susipažinti su mokyklos aplinka. Norėtume pažymėti, kad mokyklų darbuotojai mielai bendradarbiavo, skirdavo nemažai laiko papasakoti apie sukauptą bendradarbiavimo patirtį, o vėliau sutikdavo papildyti ar patikslinti informaciją, plačiau paaiškinti savo teiginius. Apklausoje dalyvavę specialistai turėjo galimybę susipažinti su jų pateiktą istorijų aprašu ir vartotomis citatomis ir nurodyti galimus netikslumus. Iš dešimties mokyklų pateiktų gerosios praktikos pavyzdžių atrinkti septyni, kurie nuosekliausiai apibūdino pagalbos teikimo procesą, o vieną atvejį pateikė su mokyklomis bendradarbiaujanti institucija. Kalbantis su mokyklų atstovais, išryškėjo pagrindiniai partneriai: policija, vaiko teisių apsaugos skyriai, seniūnijų socialiniai darbuotojai darbu su rizikos šeimomis, todėl nuspręsta apklausti ir juos, siekiant sudaryti išsamesnį tarpinstitucinio bendradarbiavimo vaizdą, nes šios įstaigos turi galimybę bendradarbiauti su įvairiomis mokyklomis, specialistais, mato bendrą padėtį. Remiantis jų rekomendacijomis, apklausta dar keletas mokyklų, kurias socialiniai partneriai nurodė kaip linkusias bendradarbiauti, spręsti problemas, jų neslėpti.

Šių rekomendacijų tikslas yra atskleisti gerąją bendradarbiavimo patirtį, tačiau nesiekiami parodyti, kad bendradarbiavimas Lietuvos mokyklose visada vyksta sklandžiai, be kliūčių. Kiekvienas su vaikais susiduriantis specialistas galėtų papasakoti apie tokius atvejus, kai įvykių nepavyko pakreipti norima linkme, apie problemas, kurių nepavyko išspręsti. Šios srities darbuotojai turi pakelti nemenką krūvį, neretai stokoja laiko, kitų išteklių, kad galėtų optimaliai atlikti savo darbą, kai kuriais atvejais susiduria su nepakankamu kitų institucijų pasirengimu bendradarbiauti, aktyviai dalyvauti pagalbos vaikui procese. Tačiau mokyklų, kuriose teko lankytis, administracija, mokytojai ir kiti specialistai vis dėlto patys aktyviai stengiasi burti komandą mokykloje, megzti ryšius su kitais specialistais ir, nepaisant visų patiriamų sunkumų, teigia, kad padėtis nėra beviltiška ir nemažai sunkių problemų išsprendžiama, vaikui suteikiama reikiama pagalba, o įvairių institucijų atstovai gali sėkmingai tarp savęs tartis, keistis informacija, dalytis atsakomybe, padėti vieni kitiems. Įvardiję, kas jiems padėjo siekti užsibrėžtų tikslų, bendradarbiaujantys asmenys gali sėkmę atnešusiais būdais remtis ir ateityje, dalytis su kolegomis iš kitų mokyklų. Nors ne viskas dar vyksta sklandžiai, susiduriama su įvairiomis aplinkybėmis, kai nėra aišku, kaip elgtis, į ką kreiptis, arba ne visada sulaukiama pagalbos, vis dėlto rengdami metodines rekomendacijas iš specialistų išgirdome daug gerų žodžių vieniems kitiems, pagyrimų už efektyvų darbą, profesionalumą, geranorišką bendradarbiavimą ir teikiamą pagalbą.

Leidinį sudaro keturi skyriai. Pirmajame apžvelgiami teoriniai bendradarbiavimo aspektai, antrajame aptariamos Lietuvos mokyklų ir jų partnerių įžvalgos apie tai, kokie veiksniai palengvina bendradarbiavimo procesą, kas padeda jų praktikoje, dirbant su vaikais, kartu su jais sprendžiant jų problemas. Trečiąją dalį sudaro gerosios bendradarbiavimo praktikos pavyzdžiai. Pateikiami aštuoni pasakojimai, kuriuose atskleidžiama, su kokia problema susidūrė mokyklos bendruomenė, kaip ši problema buvo sprendžiama, kokių rezultatų pasiekta, kaip bendradarbiaujantys partneriai prisidėjo įveikiant sunkumus. Paskutinėje dalyje, remiantis specialistų išsakytomis mintimis, pateikiamos rekomendacijos švietimo darbuotojams, galimai padėsiančios sėkmingiau spręsti vaikų problemas bendradarbiaujant įvairiems profesionalams. Taip pat pridedami naudotos ir rekomenduojamos literatūros sąrašai.

1. TEORINĖ BENDRADARBIAVIMO APŽVALGA

1.1. Bendradarbiavimo mokykloje svarba

Mokykla ir jos bendruomenė sudaro sudėtingą sistemą, kurioje vyksta įvairūs vidiniai procesai. Kiekvienas narys ateidamas atsineša savo gyvenimo istoriją, dabartinę patirtį, be to, sąveikauja su kitais. Mokyklos bendruomenė palaiko ryšius ir su kitomis organizacijomis, žmonių grupėmis. Pastaruoju metu mokytojai susiduria su didesniais iššūkiais, vaikų patirtis tampa įvairesnė, tenka dirbti su probleminiais, sunkumų patiriančiais, į užsienį išvykusių tėvų Lietuvoje paliktais vaikais. Mokytojai ir kiti mokyklų darbuotojai tampa labiau atsakingi ne tik už vaiko ugdymo, lavinimo procesą, bet ir už jo psichologinę gerovę, socialinę įtrauktį, jiems tenka atlikti įvairesnius vaidmenis. Kiekvienam mokytojui, dirbančiam atskirai, labai sunku patenkinti visus vaikų poreikius, suteikti kokybišką pagalbą: stokojama laiko, specialių žinių, tektų prisiimti itin daug atsakomybės. Todėl viena iš esminių sąvokų, kalbant apie šiuolaikinę mokyklą, yra bendradarbiavimas (Rutkienė, Zuzevičiūtė, 2009). Bendradarbiaujant kartu priimami svarbūs sprendimai, dalijamasi atsakomybe, keičiamasi informacija, ieškoma naujų galimybių (Guess et al., 2006; Atkinson, 2007).

Kalbant apie mokyklą pasakytina, kad bendradarbiauja tiek pati mokyklos bendruomenė tarp savęs, tiek ir kiti socialiniai partneriai. Jeigu mokyklos personalas užmezga bendradarbiavimo ryšius su vaikų ir tėvų bendruomene, kitų įstaigų specialistais, jam lengviau suprasti vaikų poreikius, padėti jiems sėkmingai įveikti kylančius sunkumus (Butcher et al., 2010). Bendradarbiavimo procesas naudingas ne tik vaikams, bet ir patiems specialistams, nes padeda išvengti socialinės ir profesinės atskirties jausmo, didėja saugumo pojūtis, tikėjimas, kad susidūrus su sunkiais atvejais bus galima sulaukti kitų asmenų pagalbos, realizuojamas kiekvieno iš partnerių potencialas, suteikiama galimybė dalytis patirtimi. Toliau plačiau aptarsime psichologinius bendradarbiavimo aspektus ir bendravimo įvairiose žmonių grupėse (mokykloje, su kitais specialistais, tėvais) ypatumus.

1.2. Psichologiniai bendradarbiavimo ypatumai

Norint, kad bendras darbas būtų efektyvus, visų pirma svarbu sukurti tinkamą aplinką (Atkinson, 2007). Jeigu partneriai nepasitiki vieni kitų profesine kompetencija, kitus mato kaip nepatrauklias asmenybes, greičiausiai jų bendradarbiavimas nebus sėkmingas. Jei gresia nuvertinimas ar nepasitikima partneriais, sunku dalytis turima informacija ir prašyti kitų pagalbos. Tam būtinas visų komandos narių teigiamas nusiteikimas vieni kitų atžvilgiu, noras bendromis pastangomis padėti vaikui. Be to, pagalba vaikui nėra vienintelė nauda, kurią gali duoti bendradarbiavimas. Dirbdami drauge, profesionalai gali dalytis atsakomybe, kreiptis pa-

galbos, padėti kitiems, pajusti savo darbo svarbą, nesijausti vieniši profesiniame gyvenime. Stresinėmis aplinkybėmis specialistai gali ne tik suteikti reikiamų žinių vieni kitiems, bet ir palaikyti emociškai, skirti reikiamą dėmesį.

Ne visi linkę pasitikėti, dirbti kartu komandoje. Tokiais atvejais gali būti labai sunku užmegzti bendradarbiavimo ryšį, tačiau tai yra įmanoma. Tuomet padeda sąmoningas nusiteikimas pastebėti stipriąsias kito žmogaus ypatybes, sudėtingais atvejais ieškoti naujų galimybių, kurti šiltą ir palaikantį santykį su sunkiau įsitraukiančiu asmeniu (Conoley, Conoley, 2010).

1.3. Bendradarbiavimas su tėvais

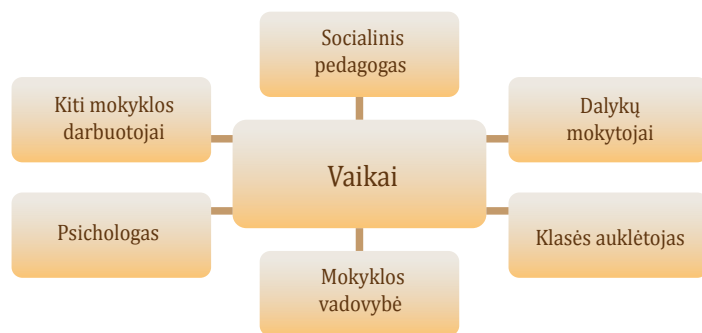
Tėvų įtraukimas į mokyklos bendruomenę yra vienas svarbiausių dalykų, užtikrinančių sėkmingą vaikų problemų sprendimą (Merfeldaitė, 2009). Pirmiausia vaiko socializacija prasideda šeimoje, vėliau į šį procesą įsitraukia ir mokykla (Kvieskienė, 2003). Jei nuo mažų dienų mokykla bendradarbiauja su vaiko šeima, šiam geriau sekasi mokytis, jo lankomumas geresnis, motyvacija baigti mokyklą ir siekti aukštesnio išsilavinimo didesnė, vėliau gyvenime toks vaikas pasižymi aukštesniais pasiekimais (Drolet et al., 2006). Teigiamas tėvų požiūris į mokyklą skatina vaikus aktyviai dalyvauti klasės ir mokyklos veikloje, pagarbiai elgtis su mokytojais, siekti aukštesnių rezultatų. Jei tėvų nuostatos neigiamos, tikėtina, kad jie ignoruos mokytojų pastabas ir rekomendacijas, ar netgi patys formuos neigiamas vaikų nuostatas į mokyklą ir mokymosi procesą.

Taigi būtina stengtis užmegzti ryšį su tėvais ir išlaikyti gerus santykius siekiant, kad vaiko ugdymas būtų sėkmingas. Jeigu tėvai į mokyklą žiūri neigiamai, svarbu suprasti tokių nuostatų priežastis. Neretai paaiškėja, kad jie išgyvena įvairias baimes, kurios trukdo palaikyti ryšius su mokyklos darbuotojais. Tėvai gali bijoti neigiamų atsiliepimų apie savo vaiką, kaltinimų netinkamu auklėjimu ar kitų dalykų. Todėl bendraujant svarbu palaikyti tėvus, pateikti teigiamos informacijos apie jų vaiką ir nuolatos pabrėžti, kad vienintelis ir svarbiausias mokytojo, kaip ir tėvų, tikslas yra vaiko gerovė. Mokytojas, matydamas ir vertindamas tėvų pastangas, sustiprina jų savivertę, parodo, kad pasitiki jų, kaip tėvų, kompetencija. Palankiausiai tėvai reaguoja, kai pateikiama informacija yra teisinga ir glausta (Dobraskienė, 2002).

1.4. Komandinis mokyklos personalo darbas

Bendradarbiavimas visų pirma prasideda pačioje mokykloje: tarp mokytojų, socialinio pedagogo, psichologo, administracijos, kitų specialistų, vaikų ir jų tėvų. Tad labai svarbu, kad mokykloje būtų kuriama bendradarbiavimui palanki aplin-

ka, komandinis problemų sprendimas būtų laikomas svarbia veikla, kurią verta įtraukti į darbotvarkę, skirti jai laiko (Atkinson, 2007). Kiekvienas mokytojas turi pakankamai tiesioginio darbo dėstydamas tam tikras disciplinas, todėl kai kada atrodo lengviau vaiko problemų sprendimą perleisti kitiems specialistams. Tačiau jeigu visa mokyklos bendruomenė ir tėvai dirba kartu, vaikui suteikiamas vienas atgalinis ryšys apie jo elgesį, stebima pažanga ir galimi atkryčiai, pasiekama daug geresnių rezultatų.

1 pav. Bendradarbiavimo mokykloje schema

Norint sukurti bendradarbiavimui palankią aplinką, reikia atkreipti dėmesį į kelis aspektus. Visų pirma, bendradarbiavimui turi būti skiriama laiko. Reikia iš anksto numatyti, kada ir kiek laiko bus galima skirti komandos narių susitikimams, ir atminti, kad kai kuriais atvejais padėti galintys žmonės turėtų susiburti operatyviai, nelaukdami numatytų susitikimų. Be to, mokykloje turi būti kuriama pasitikėjimo aplinka tam, kad darbuotojai nebijotų būti nuvertinti, jeigu prašys kitų specialistų pagalbos. Tokiais atvejais darbuotojai jaučiasi saugesni ir labiau motyvuoti, nes žino, kad esant reikalui galės kreiptis pagalbos, patarimo ar emocinio palaikymo į kolegas (Berry et al., 2009).

Bendradarbiavimo procese labai svarbus administracijos, direktoriaus palaikymas. Tai nereiškia, kad vadovybė turi kontroliuoti visą bendradarbiavimo procesą, tačiau ji yra labai svarbi, kai pastebi galimus sunkumus šioje srityje, palengvindama bendravimą (Conoley, Conoley, 2007). Administracijos palaikymas, pasitikėjimas ir bendradarbiavimo aplinkos kūrimas yra vieni iš svarbiausių bendradarbiavimo skatinančių veiksnių.

1-ame paveiksle atskleidžiama, kurie mokyklos darbuotojai gali būti įtraukti į vaiko problemų sprendimą ir bendradarbiauti tarp savęs. Svarbu tai, kad kiekvie-

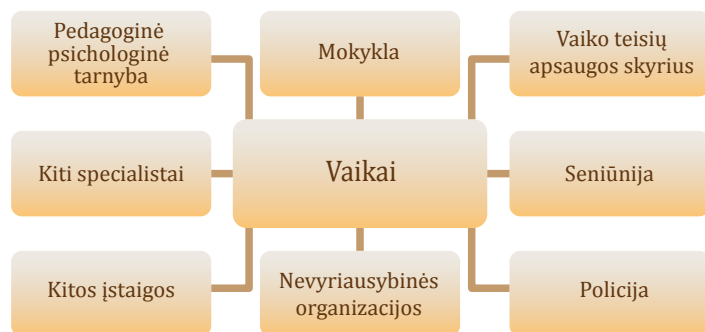
nas iš šių specialistų gali tapti pagrindiniu bendradarbiavimo proceso koordinatoriumi, nors dažniausiai šis vaidmuo priskiriamas mokyklos socialiniam pedagogui. Kai kuriais atvejais pagrindiniu pagalbos teikėju gali tapti klasės auklėtojas ar kiti darbuotojai, palaikantys artimą ryšį su vaiku. Todėl pagalbos teikimo schemoje centrinė pozicija priskiriama vaikui, su kuriuo ir dėl kurio yra tariamasi, ieškoma problemos sprendimo būdų, o pagrindiniu pagalbą koordinuojančiu asmeniu gali tapti bet kuris iš nurodytų darbuotojų. Tačiau svarbu, kad kiekvienu atveju šis asmuo būtų aiškiai įvardytas ir dalyvaujantys asmenys kuo aiškiau pasidalytų vaidmenimis ir atsakomybe.

1.5. Kitų specialistų ir institucijų įtraukimas

Kai kuriais atvejais, sprendžiant vaiko problemas, pakanka mokyklos personalo darbo ir dėmesio tam vaikui. Tačiau neretai prireikia ir kitų institucijų, specialistų pagalbos. Sunkiausia užmegzti pirmuosius ryšius su kitomis įstaigomis, nes mokyklos kai kada bijo, kad kitos institucijos gali pabloginti padėtį, vietoj pagalbos baiminasi sulaukti sankcijų. Tačiau dažniausiai pavyksta užmegzti gerus santykius bent su keliais specialistais, o tai labai palengvina mokyklos personalo darbą. Bendradarbiaujant su kitomis institucijomis, nebereikia vieniems prisiimti visos atsakomybės už vaikų ugdymą, jų socialinę įtrauktį, pilietinį aktyvumą, psichologinę gerovę (Butcher et al., 2010). Darbas tarpinstitucinėje komandoje padeda suteikti kompleksiškesnę pagalbą, įvairiapusiškiau pamatyti problemą, dalytis žiniomis ir įgūdžiais, palengvinti kiekvieno specialisto darbo krūvį, bendrai planuoti veiksmus ir priimti sprendimus (Eitminavičiūtė ir kt., 2009).

Svarbiais partneriais gali tapti kitų mokyklų atstovai. Bendradarbiavimas tarp mokyklų padeda vaikams ir specialistams kelti aukštesnius standartus, dalytis gera praktika, mokytis vieniems iš kitų, tobulėti. Labai naudinga, jeigu gerus ryšius palaiko kaimyninės pradinės, pagrindinės mokyklos, gimnazijos. Tokiais atvejais vaikams lengviau pereiti iš vienos mokyklos į kitą. Turėdami daugiau informacijos, moksleiviai gali pasirinkti jų poreikius labiausiai atitinkančią mokymo įstaigą ir greičiau joje adaptuojasi (Atkinson, 2007).

Kiti partneriai teikia specialią pagalbą vaikui ar jo šeimai. Dirbant su mažesniais vaikais, dažniausiai prireikia vaiko teisių apsaugos specialistų pagalbos, kurie gali padėti įvertinti, kaip vaiko patiriamus sunkumus veikia šeimos narių elgesys su juo, kokios yra sąlygos mokytis, ar saugi gyvenamoji aplinka. Mokykloje pradėjus ryškėti netinkamam ar net nusikalstamam vaikų elgesiui, pagrindiniais partneriais tampa nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistai. Seniūnijų socialinės paramos centrų socialiniai darbuotojai darbi su socialinės rizikos šeimomis žino visas to rajono į socialinės rizikos sąrašus įtrauktas šeimas ir gali

2 pav. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo schema

suteikti vertingos informacijos mokyklos socialiniam pedagogui apie vaiko patiriamus sunkumus šeimoje ir stebėti padėties pokyčius, lankydamis šeimą namie.

2-ame paveiksle atspindėta, kad visais atvejais pagrindiniu bendradarbiavimo dalyviu išlieka pats vaikas. Specialistai pagal savo kompetenciją ir galimybes stengiasi padėti vaikui tiek, kiek jis ir jo šeima gali šią pagalbą priimti, bendradarbiauja siekdami suteikti kompleksinę pagalbą, užtikrinti, kad vaikas gautų visapusiškas, nesidubliuojančias paslaugas. Mokykla šiuo atveju nebūtinai turi būti pagalbos iniciatorė – pirmieji vaiko problemas gali pastebėti vaiko teisių apsaugos specialistai ar socialiniai seniūnijų darbuotojai ir tada į bendradarbiavimo tinklą įtraukti atsakingus asmenis vaiko mokykloje.

1.6. Bendradarbiavimo Lietuvos mokyklose reglamentavimas

Bendradarbiavimą mokyklose reglamentuoja Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymai, kiti teisės aktai. Bendradarbiavimui su mokyklos bendruomene ir kitais partneriais teikiama nemažai svarbos. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme teigiama, kad „mokykla, teikdama mokiniui socialinę pedagoginę pagalbą, bendradarbiauja su socialinę pagalbą teikiančiomis tarnybomis, sveikatos priežiūros ir teisėtvarkos institucijomis ir konsultuoja mokinio tėvus (globėjus, rūpintojus) ir mokytojus“.

Šiuo metu vis daugiau mokyklų buria vieną vidaus komandą ar komisiją, kuri padeda spręsti įvairius vaikams kylančius sunkumus, ir atsisako kelių komandų,

skirtų įvairioms problemoms spręsti, modelio. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakyme dėl mokyklos vaiko gerovės komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo tvarkos nurodoma, kas turėtų sudaryti šią komisiją: „Komisijos nariais gali būti mokyklos vadovas, mokyklos vadovo pavaduotojas ugdymui ar ugdymą organizuojančio skyriaus vedėjas, švietimo pagalbos specialistai (socialinis pedagogas, psichologas, logopedas), sveikatos priežiūros specialistas, klasių vadovai (kuratoriai), mokytojai, auklėtojai. Į komisijos sudėtį gali būti įtraukiami tėvai (globėjai, rūpintojai), vietos bendruomenės, seniūnijos atstovai, kiti vaiko gerove suinteresuoti asmenys“. Taip pat pateikiamos rekomendacijos, kokiomis savybėmis turi pasižymėti komisijos nariai: „Rekomenduotina įtraukti asmenis, turinčius bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių, gebančius dirbti komandoje, spręsti konfliktus, greitai ir laiku priimti sprendimus, išmanančius bendravimo su įvairaus amžiaus tarpsnio vaikais ypatumus, prevencinio darbo specifiką, atsakingus ir pareigingus“. Vienas pagrindinių komisijos darbo principų – bendradarbiavimas. „Vaiko priežiūra, socialinė integracija (reintegracija) ir socializacija grindžiamos visų šiame procese dalyvaujančių asmenų, vietos bendruomenės, nevyriausybinių organizacijų, valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių, organizacijų bendradarbiavimo ir tarpusavio pagalba“.

Taigi bendradarbiavimas mokykloje palaikomas ir skatinamas valstybės, suteikiamos svarbiausios gairės, nurodančios, kuria kryptimi turi būti dirbama su vaikais, koku būdu organizuojamas komandinis darbas. Mokyklų pedagogai turi būti susipažinę su šią veiklą reglamentuojančiais teisės aktais. Stiekiant kuo veiksmingiau įgyvendinti minėtuosius reikalavimus, būtina asmeninė iniciatyva, nusiteikimas kartu spręsti kylančius sunkumus, specialios žinios apie socialinius partnerius ir pačią bendradarbiavimo eigą ir galimybes, todėl kitame skyriuje analizuosime, kaip Lietuvoje dirbantys specialistai mezga ir išlaiko tarpusavio bendradarbiavimo santykius.

2. BENDRADARBIAVIMO LIETUVOS MOKYKLOSE ANALIZĖ: SPECIALISTŲ PATIRTIS

2.1. Galimi sėkmingo bendradarbiavimo trukdžiai

Pagrindinis tikslas bendraujant su specialistais, dirbančiais vaiko gerovės srityje, buvo sužinoti jų patirtį bendradarbiaujant su kitais profesionalais, siekiančiais padėti vaikams, pagrindinį dėmesį skiriant gerajai bendradarbiavimo praktikai ir veiksnių, užtikrinančių šio proceso sėkmę, analizei. Tačiau neišvengiamai kalbėta ir apie tai, su kokiais sunkumais susiduriama kasdieniame darbe, sąveikaujant su kitais specialistais. Todėl, prieš kalbėdami apie sėkmingo bendradarbiavimo prielaidas, norime apibendrinti specialistų išsakytus veiksnius, galinčius sutrukdyti bendradarbiavimo procesui, į kuriuos būtina atkreipti dėmesį siekiant gerų rezultatų. Pabrėžiame, kad minimos problemos susijusios su konkrečiais pavieniais atvejais, pasitaikiusiais mūsų kalbintų specialistų darbe, tačiau tai neapibendrina visos jų patirties.

- **Nepakankamas visos mokyklos bendruomenės įsitraukimas** sprendžiant vaiko problemas. Kai kurie mokyklų ir kitų institucijų atstovai išsakė mintį, kad mokyklų socialiniai pedagogai prisiima visą atsakomybę už probleminius vaikus, bendradarbiavimą su kitomis institucijomis, o klasės auklėtojai ir mokytojai šiame procese kai kada lieka šiek tiek nuošalyje. Tokiu atveju vaikas netenka paramos artimiausioje aplinkoje, iš tų specialistų, su kuriais susiduria kiekvieną dieną.
- Kai kada mokyklos **vengia kreiptis pagalbos** į kitų institucijų partnerius, nes yra patyrusios, kad greičiau sulaukiama kritikos ir bausmės, o ne tikros pagalbos. Ne visais atvejais mokyklos administracija skatina kreiptis pagalbos į kitus specialistus, kai kada nenoriai praneša apie mokykloje kilusias problemas, siekdama išsaugoti mokyklos prestižą ir gerą vardą. Todėl stengiamasi problemas maskuoti, jų neviešinti, neatskleisti kitoms institucijoms, taip jos paprastai įsisenėja ir tampa vis sunkiau išsprendžiamos.
- Paradoksaliai, tačiau kai kurie specialistai išsakė priešingą nuomonę – **mokyklos neišnaudoja savo turimų išteklių** ir nebando savo jėgomis spręsti kylančių problemų, konfliktų, o mėgina perkelti atsakomybę kitoms institucijoms.
- Kitos išsakytos problemos daugiausia susijusios su išteklių stoka: trūksta specialistų, laiko, materialinių išteklių, pernelyg daug laiko skiriama popieriams pildyti ir kt. **Išteklių stoka** kai kuriais atvejais siejama ir su nepakankamu bendradarbiavimo išbaigtumu – randantis vis naujų atvejų, kai kada pamirštama pakartotinai susitikti ir įvertinti, kokių rezultatų pasiekta bendradarbiaujant, neišsakomas bendradarbiaujančių partnerių atgalinis ryšys vienu kitiems.

Kalbėdami apie sėkmingo bendradarbiavimo patirtį, toliau išskirsime atskiras sritis, kurias respondentai minėjo kaip svarbias sprendžiant vaikų problemas. Specialistų mintys daug kur perteikiamos jų pačių žodžiais, siekiant neiškraipyti esmės ir vaizdingai iliustruoti aptariamas temas.

2.2. Tėvai turėtų tapti aktyvia mokyklos bendruomenės dalimi

Vienas iš svarbiausių sėkmingo bendradarbiavimo veiksnių – tėvų įtraukimas. Mokytojai, specialistai turėtų aiškiai parodyti tėvams, kad vertina jų rūpinimąsi vaiku, gerbia ir pasitiki jais, jų gerais ketinimais vaiko atžvilgiu.

Vilniaus Pilaitės vidurinės mokyklos socialinė pedagogė: „Svarbiausia, kai ateina tėvai, nepulti moralizuoti, bet ramiai pasikalbėti... Nuleidi garą ir paprasčiausiai kažkaip vis su tais tėvais randi kalbą. Visko būna, bet tiesiog jeigu vieną kartą nepasiseka, kitą, svarbiausia akcentuoti, kad noriu padėti jūsų vaikui, ir jiems tai labai svarbu“.

Utenos „Saulės“ gimnazijos direktorius: „Jeigu pas mane ateina tėvai, pavyzdžiui, ateina mama labai įsiau drinusi, tai pirmas dalykas, ką aš padarau, tai pirmiausia aš ją pagiriu, sakau: „Jūs esate labai gera mama, kad ginat savo vaiką, tokia ir turi būti mama“. O tada jau pradėdame šnekėti, kokiais kitais būdais galima išspręsti problemą (...). Bet mama gera, ji atėjo, rūpinosi savo vaiku. Būtų neatėjusi, būtų gal daugiau problemų buvę“.

Bendraujant su tėvais, svarbiausia – geranoriškas požiūris ir nekaltinimas, gebėjimas atlaikyti sunkias tėvų emocijas ir jų neatstumti. Tėvams labai svarbu girdėti, kad mokyklos darbuotojai jų nekaltina dėl vaiko patiriamų sunkumų, o pagrindinis šeimos ir mokyklos tikslas – padėti vaikui – sutampa. Kai tėvai kreipdamiesi į mokyklos darbuotojus jaučiasi saugūs, priimami ir vertinami, jie daug labiau linkę bendradarbiauti ir kartu spręsti vaikui kylančius sunkumus.

Kupiškio Povilo Matulionio pagrindinės mokyklos socialinė pedagogė: „Dirbant su socialinės rizikos šeimomis būna, kad ir necenzūriniais žodžiais tėveliai išvadina... Bet tiesiog „perlipi“ per savo ambicijas, nes reikia su tėvais bendrauti dėl vaiko gerovės... Jeigu pykčiu atsakysime į pyktį, ar dėl įžeidimo kreipsimės į policiją, tai tikrai kentės nuo to vaikai, nes ilgam prarasime gerą kontaktą su mokinio šeima. Santykius su tėvais reikia stengtis palaikyti gerus. Būna, ateina nusiteikę neigiamai, nepatenkinti, tai susėdame – apskritas stalas čia labai gelbsti – ir pradėdame nuo to, kad mes čia susitikome kalbėtis, o ne pyktis. Ir tikrai, emocijos atslūgsta, tik retas kuris nesileidžia į bendravimą. Reikia su tėvais bendrauti kantriai, geranoriškai ir tikrai tada rezultatas būna geras“.

Vilniaus Žėručio pradinės mokyklos psichologė: „Tėvai puikiai jaučia geranorišką atmosferą mokykloje – administracija ir kiti mokyklos darbuotojai nusiteikę

išklausyti, bandyti suprasti tiek vaikus, tiek tėvus, vengiant išankstinių nuostatų. Tai suteikia tėvams daugiau saugumo jausmo, drąsos kreiptis dėl išylančių problemų“.

Tėvams apie jų vaiką suteikiama informacija turi būti tiksli, įvairiašalė ir būtina turi būti pabrėžiami teigiami su jų vaiku susiję dalykai. Tėvų pasitikėjimą didina mokytojų įsipareigojimų, pažadų laikymasis.

Utenos „Saulės“ gimnazijos socialinė pedagogė: *„Jeigu pažadu tėvams, kad aš juos informuosiu, tarkime, semestro pabaigoje, tai ir stengiuosi, kad tai neliktų tiesiog skrajanti frazė. Man atrodo, kad tada tėvai labiau ir pasitiki.“*

Jeigu įprasti tėvų susirinkimai nepritraukia mokinių tėvų, reikia ieškoti naujų būdų užmegzti su jais ryšį – organizuoti teminius vakarus, kviesti susipažinti su mokyklos naujovėmis, ar pasiteltus vaizduotę rasti kitų būdų jiems pritraukti.

Seirijų Antano Žmuidzinavičiaus gimnazijos direktorė: *„Tie visuotiniai, tradiciniai tėvų susirinkimai nelabai pasiteisina. Bandėme daryti atvirų durų dienas, paskui pradėjome organizuoti teminius vakarus. Vaikai organizuoja renginius, prašome, kad tėvus pasikviestų. Jeigu ruošiame kvietimą, tai stengiamės, kad jis būtų ir informatyvus, ir šiek tiek su intriga, kažkas nutylėta, kad tėvai norėtų ateiti į susitikimą“.*

Vienas iš būdų susitikti su šeima – aplankyti ją namuose. Tai ypač svarbu, kai šeima nelinkusi bendradarbiauti, atvykti į mokyklą. Saugiau į šeimą vykti keliese, pasikviesti socialinius partnerius. Tai gali padėti išsamiau įvertinti vaiko gyvenimo aplinkybes ir giliau suprasti jo sunkumus.

Seirijų Antano Žmuidzinavičiaus gimnazijos direktorė: *„Aš pati, kai pradėjau dirbti, apvažiavau labai daug šeimų, ir kai nuvažiuodavau, pamatydavau tokią šaltą trobą, visą tą aplinką... Pagalvodavau, kad laimė, kad tas vaikas ateina pas mus į mokyklą, kad jis pavalgo šilto maisto, pabūna tarp draugų, kažką dar išgirsta per pamoką... Labai pasikeičia požiūris į vaiką“.*

2.3. Tartis ir ieškoti sprendimų turėtų visa mokyklos bendruomenė

Visose mokyklose vyksta bendradarbiavimas tarp mokytojų, socialinių pedagogų, psichologų, mokyklos administracijos. Kaip ir reglamentuojama, buriamos vaiko gerovės komisijos, kurias sudaro teisės aktuose nurodyti specialistai, ir pagal poreikį įtraukiami kiti mokyklos bendruomenės nariai.

Vaiko gerovės komisijoje vaikui ir jo tėvams turi būti suteikiama išsami, objektyvi informacija apie galimas netinkamo elgesio pasekmes, tačiau patartina vengti tuščių grasinimų bei kaltinimų.

Ne visada vaiko problemoms spręsti buriama komisija: neretai jos sprendžiamos dalyvaujant vienam ar keliems specialistams, pačiam vaikui, kitiems suinteresuotiems asmenims. Mokyklos bendruomenę sudaro vaikai, jų tėvai, mokyklos darbuotojai, ir visi jie atlieka savo vaidmenis bendradarbiavimo procese. Toliau aptarsime šių asmenų grupių dalyvavimo bendradarbiavimo procese ypatumus tyrimo dalyvių akimis.

Mokytojai ir klasių auklėtojai

Mokyklų socialiniai pedagogai, kitų institucijų specialistai itin pabrėžia bendradarbiavimo su mokytojais svarbą.

Pirmasis vaiko problemą paprastai pastebi mokytojas, todėl nuo jo atidumo ir drąsos ieškoti kitų specialistų pagalbos neretai priklauso, ar reikiama pagalba vaikui bus suteikta laiku ir ar pats pagalbos teikimo procesas bus sėkmingas.

Utenos „Saulės“ gimnazijos socialinė pedagogė: *„Galiu džiaugtis, kad klasių auklėtojai tikrai labai daug dirba su tėvais, patys kontaktuoja, netgi dalykų mokytojai pasižiūri byloje tėvų adresą, telefoną ir skambina (...). Galbūt ir tėvų reakcija yra kitokia, jeigu pats dalyko mokytojas skambina iš karto, informuoja tiesiogiai“.*

Seirijų Antano Žmuidzinavičiaus gimnazijos direktorė: *„Ko norėtusi, tai kad klasės auklėtojas būtų tas žmogus, į kurį vaikas kreipiasi. Mokykloje – tai tarsi mama, mamą pakeičiantis žmogus (...). Pirmiausia, nuo ko pradėdame mokslo metus, visada akcentuojame, kad auklėtojas apie vaiką turi žinoti daugiau, negu bet kuris kitas mokytojas“.*

Nors arčiausiai vaiko dažniausiai yra klasės auklėtojas, jis pirmasis pamato vaiko sunkumus, tačiau kiekvieno mokyklos darbuotojo indėlis yra vertingas – tam tikros problemos gali išryškėti dalykų pamokose, netinkamas elgesys gali būti pastebėtas pertraukų metu kitų mokyklos darbuotojų. Todėl kiekvieno iš šių darbuotojų aktyvumas ir dėmesys vaikams padeda laiku pastebėti vaikų problemas ir suteikti reikiamą pagalbą.

Vilniaus apskrities Vyriausiosios policijos komisariato Prevencijos skyriaus vyresnioji specialistė: *„Sėkmingas atvejis yra tada, kai jame dalyvauja visi žmonės, kurie dirba su vaiku (...). Socialiniai pedagogai neturi eiti ir kviešti,*

klasės auklėtojas turi sakyti: „Aš nesusitvarkau su Jonu, būk gera, Birute, darome kažką kartu, kad Jonas man netrukdytų vesti pamokos, nes kenčia kiti vaikai, ir aš tau padėsiu“.

Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistė teigia, kad sprendžiant su vaiku susijusias problemas įsitraukti turėtų „visa mokykla. Visa mokyklos bendruomenė. Ir tėvai, ir mokytojai, galų gale tie patys budėtojai, tie patys valgyklos darbuotojai“.

Vaikai

Vaikai lengviau priima pagalbą ir mažiau jai priešinasi, jei jaučiasi patys esantys aktyvūs dalyviai. Tokią jų nuostatą reikia skatinti dar prieš kylant problemų – padrašinti išsakyti savo siūlymus, rimtai į juos reaguoti, skatinti teigiamas tarpusavio sąveikas, draugišką bendravimą.

Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos socialinė pedagogė: „(...) Po vaikų pasisakymų, kai jie paprašė, kad budintis mokytojas būtų tose vietose, kur vyksta daug patyčių, mes iš karto keitėme tvarką. Pavyzdžiui, aš šiandien budžiu rūbinėje ir griežtai, tegu čia atvažiuoja kad ir ministras, aš paprašysiu, kad jis palauktų, nes kai visas srautas eis namo, aš ten būsiu“.

Vilniaus Pilitės vidurinės mokyklos socialinė pedagogė: „Mokykla turi adaptuotą mokyklai Vyresnio draugo programą: dešimtokams ir vienuoliktokams pravedame mokomąsias sesijas, mes juos paruošiame ir sudarome porą su mažesniaisiais pradinėjų klasių mokiniais. Kadangi programa jau devinti metai, mes labai įsivažiavome. Patys vaikai ateina, sako: „Ar galima mažąjį draugą turėti?“ Ir jau užaugo ta karta, kad tie, kurie buvo mažieji draugai, jie jau tampa savanoriais“.

Kai vyksta bendradarbiavimas dėl išryškėjusių vaiko sunkumų, vaikui reikia ne knurodyti, kaip jis nuo šiol turės elgtis, bet stengtis įtraukti į bendradarbiavimą, klausyti jo nuomonės, kalbėtis apie jo galimybes ir motyvaciją keistis. Tikėtina, kad aktyvus įsitraukimas paskatins paties vaiko norą ir pastangas siekti pokyčių.

Baltupių vidurinės mokyklos socialinė pedagogė: „Visada, per visus pokalbius, vaikui sakome, kad visų pirma tai tu pats gali keisti situaciją (...). Ne dėl vaiko reikėtų dirbti, reikėtų dirbti su vaiku. Nes mes dėl jo galime labai daug visko sugalvoti, bet iš tikrųjų nežinome tos situacijos“.

Mokyklos vadovybė

Mokyklos administracija ir vadovas mokyklos bendruomenės bendradarbiavimą turi skatinti kurdami bendradarbiavimui palankią aplinką ir suteikdami leidimą iškilus problemų ieškoti kitų specialistų pagalbos. Ši nuostata turi būti aiški ir vienareikšmiška, nekaltinami nekompetentingumu pagalbos ieškantys mokyklos darbuotojai.

Vilniaus Pilitės vidurinės mokyklos socialinė pedagogė: „Tikrai yra mokyklų, kai administracija sako „nesakysime, neperduokime informacijos“, mokykla bando užsigniaužti ir pati spręsti. Pas mus to nėra. Jeigu tik reikia – sakome, rašome raštą, nebijome į policiją kreiptis, kad mums padėtų, nes juk būna atvejų, kai mato mokykla, jog mes vieni nepajėgūs. Dažnai atrodo, kad informacija būtų neigiamas įvaizdis mokyklai, bet vis tiek direktorius palaiko, rašome, sakome, darome. Juk atėję specialistai padės, kartu galvoji, ką daryti. Nereikia bijoti specialisto įsileisti. Gerai, jei pasakys, kad kažko nepadareme, kitą kartą tobulinsime – juk ir mes galime klysti“.

Specialistus paskatina emocinis vadovybės palaikymas, nuveiktų darbų pastebėjimas ir įvardijimas – taip jie jaučiasi labiau vertinami ir motyvuoti dirbti. Apčiuopiamų pokyčių bendras darbas gali duoti tik po kurio laiko. Specialistai, nematydami greitų savo darbo rezultatų, nusivilia, nuleidžia rankas, todėl svarbu, kad mokyklos vadovybė matytų jų pastangas ir visą pagalbos procesą, mažus pažangos požymius, o ne tik galutinį rezultatą.

Utenos „Saulės“ gimnazijos socialinė pedagogė: „Apie tai, kas nutinka, visada informuoju administraciją, sakau: „Yra tokia problema, ką darome, kaip darome?“ Ir visada sulaukiu patiprinimo, galbūt aš vienaip galvoju, o jie turi dar tris variantus ir mano numatyto žingsnio net neprireikia. Labai didelį palaikymą jaučiu. Juk iš karto pastebimų socialinio pedagogo žingsnių nelabai ir yra, o čia visada palaikymas, pasako, ką gerai darau, paskatina daryti toliau. Nes juk būna taip, kad, atrodo, darai, darai – ir nulis, vietoje mini“.

Vilniaus miesto savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriaus vyriausioji specialistė: „Aš manau, kad labai daug priklauso nuo administracijos, nuo jos požiūrio. Net į tuos pačius socialinius pedagogus, kurie dirba mokykloje“.

Administracija ir vadovas ne tik turi palaikyti ir paskatinti bendradarbiavimą tarp mokyklos bendruomenės narių, bet prirėmus ir patys aktyviai įsitraukti į šį procesą, ypač sudėtingais atvejais, kai reikia priimti svarbius sprendimus.

Kupiškio Povilo Matulionio pagrindinės mokyklos socialinė pedagogė: „Kartu su pavaduotoja tenka spręsti ne vieną mokiniams iškilusią problemą. Kartais tenka kreiptis į direktorių, kurio autoritetas padeda, kai iškyla įvairūs sunkumai bendraujant su moksleiviais ar jų tėvais“.

Seirijų Antano Žmuidzinaičiaus gimnazijos psichologė: „Labai šilti mūsų ir vaikų santykiai su direktore (...). Patys vaikai ateina, gal kitą kartą ir sutrukdė, bet svarbiausia, kad nebijo nueiti. Kalbėjomės su vaikais, viena klasė sakė, kad mūsų direktorė, jeigu jau pas ją nueini, tai visada sureaguos, dar nebuvo taip, kad nesureaguotų“.

Vilkaviškio Salomėjos Neries pagrindinės mokyklos socialinė pedagogė: „Direktorė mums visada labai padeda, jeigu mes tikrai paprašome sudalyvauti, ir netgi iš tokių motiniškų pozicijų. Labai didelis ramstis mums“.

2.4. Sudėtingos problemos sprendžiamos įtraukiant kitas institucijas

Paprastai pirmiausia vaiko problemos sprendžiamos klasėje, vėliau įtraukiami mokyklos specialistai ir galiausiai – kitų institucijų darbuotojai.

Utenos „Saulės“ gimnazijos direktorius: „Jeigu nėra labai rimtas ir sunkus dalykas, tai mūsų nuostata, kad pirmiausia reikia spręsti konfliktą būtent toje pamokoje, kurioje jis įvyko, būtent su tuo mokytoju; jeigu neišsprendė – tada reikia eiti su klases auklėtoju kalbėti. Aišku, dažnai ir tėvus informuoti. Jeigu su auklėtoju nepavyksta išspręsti kažkokio klausimėlio, tai tada su pavaduotojais...“.

Kreiptis į kitus specialistus sunku, nes jaučiamas pasmerkimo, nenoro padėti pavojus. Tačiau formuoti patikimų specialistų tinklą būtina, nes kitaip rimtos problemos nebus sprendžiamos. Nors ne visada pasiseka iš pirmo karto, tačiau atkaklūs bandymai rasti patikimus, padėti galinčius specialistus ilgainiui užtikrina sklandų bendradarbiavimą sprendžiant problemas.

Vilniaus Baltupių vidurinės mokyklos socialinė pedagogė: „Ta pagalba, kai yra įtraukiamos ir kitos institucijos, ji visada yra veiksmingesnė. Mokykloje tikrai galime taikyti prevencinę programą, pokalbius, neįtraukiant jokių kitų institucijų, specialistų, jeigu yra tik problemų pradžia“.

Vilniaus Pilaitės vidurinės mokyklos psichologė: „Kai niekam nesakai, tada problemos nesprenžiamos. Jos yra paslepiamos, ir vis tiek ateis laikas ir vieta, kai jos išlįs. Jeigu vienoje vietoje nejuda, tai gali iš kitos pusės pajudinti ir tada bent jau yra galimybė, kad vaikas gaus pagalbą“.

Vilniaus Pilaitės vidurinės mokyklos socialinė pedagogė: „Ir aš pati stebėjau, kad jeigu mes pajungiame socialinius darbuotojus darbui su rizikos šeimomis, vaiko teises, tai mes pajudame iš kažkokių mirties taškų“.

Su kiekvienu nauju specialistu būtina aptarti, kokiais atvejais į jį galima kreiptis, kokia jo kompetencija ir veiklos sritis. Taip bus išvengta nesusipratimų, kai institucijos nesusikalba tarp savęs, kokią pagalbą gali suteikti vaikui, ir reikalauja to, kas neatitinka specialistų veiklos srities bei galimybių. Sėkmingus ir nesėkmingus bendradarbiavimo atvejus taip pat reikėtų reguliariai aptarti, siekiant išvengti klaidų ateityje, tikslinti lūkesčius ir reikalavimus vienų kitiems.

Vilniaus Baltupių vidurinės mokyklos socialinė pedagogė: „Kreipiamės konkrečiai ir žinodami, ko šeimai reikia. Tu turi turėti tikslą nusimatęs, kai kreipiesi į tam tikrą instituciją, ir žinoti, ar ta įstaiga gali tai suteikti. Visada reikia įvertinti, žinoti, ką ta įstaiga gali ir ko negali padaryti, nes jeigu sukursi, kad tau čia kažko reikia, kažko nerealaus, paskui ir sakysi, kad man nepadėjo – tai natūralu, tokia įstaiga gal ir negali tada padėti“.

Toliau trumpai aptarsime mokyklos darbuotojų paminėtus pagrindinius socialinius partnerius.

Socialinės paramos centrai

Seniūnijose dirbantys socialiniai darbuotojai darbui su rizikos šeimomis kuruoja ir lanko namuose rajono socialinės rizikos grupės šeimas.

Seniūnijų socialiniai darbuotojai darbui su socialinės rizikos šeimomis gali padėti daugiau sužinoti apie šių šeimų patiriamas problemas, informuoti apie teigiamus ar neigiamus pokyčius šeimoje ir paskatinti mokyklos bendruomenę atkreipti dėmesį į šių šeimų vaikų išgyvenamus sunkumus. Mokyklos bendruomenė, savo ruožtu, pastebėjusi pakitusį vaiko elgesį, gali prašyti pagalbos įvertinusi, ar šio vaiko šeimoje neaštrėja tam tikros problemos.

Kupiškio socialinių paslaugų centro direktoriaus pavaduotojos teigimu, kadažniausiai šio centro darbuotojai mokyklos bendruomenei gali padėti suteikdami galimybę nuosekliau ir išsamiau pamatyti šeimos problemas, prisidėti prie kokybiško vaiko ugdymo proceso, bendravimo su tėvais, ir taip laiku suteikti reikiamą pagalbą ir užkirsti kelią tolesnių problemų radimuisi. Specialistė teigia, kad „bendradarbiavimas su mokyklomis yra abipusiškai naudingas. Pirmiausia tai suteikia galimybę pamatyti problemą neiškreipiant jos esmės, antra – uždaviniai ir siekiai yra tie patys – padėti vaikui. Neretai pedagogai pažįsta vaiką nuo pirmųjų klasių, o į socialinės rizikos šeimų grupę įtraukiama vėliau“.

Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos socialinė pedagogė: „*Daugiausia mes bendradarbiaujame su seniūnijomis, socialinės paramos centru, socialiniais darbuotojais ir seniūnais. Visada galima prašyti jų pagalbos. Jie geriausiai pažįsta šeimą, aplinką, vieną kartą nuvažiuavęs į šeimą gali pamatyti perdėtai gerą ar atsitiktinai blogą vaizdą (...). Jau keletą metų nevykstu į šeimą viena.*“

Kupiškio Povilo Matulionio pagrindinės mokyklos socialinė pedagogė: „*Mano pagrindiniai partneriai yra socialiniai darbuotojai, dirbantys su socialinės rizikos šeimomis. Jie – pirmieji pagalbininkai (...). Šeimas tenka lankyti po pietų, tik kritiniais atvejais pamokų metu lankau šeimas. Socialiniai darbuotojai geranoriškai pažiūri, paskambina, informuoja, pavyzdžiui, vaikas serga, šeimoje padėtis gera ir pan. Jie mano pirmieji pagalbininkai ir tikrai labai geranoriški.*“

Vaiko teisių apsaugos specialistai

Dažniausiai į vaiko teisių apsaugos skyrių kreipiamasi tada, kai vaiko problemos tampa sudėtingesnės, pati mokyklos bendruomenė nebepajėgia su jomis susitvarkyti, negali į bendradarbiavimo grupę įtraukti vaiko tėvų. Tai gali būti vaiko nelankomumo problemos, konfliktai mokyklose, elgesio problemos. Taip pat kreipiamasi siekiant pritaikyti vaikui minimalią ar vidutinę priežiūrą, įtarus, kad namie jis gali būti neprižiūrėtas.

Ryšys su vaiko teisių apsaugos skyriumi leidžia nesijausti vieniems atsakingsiems už vaiko patiriamus sunkumus, suteikia teisinių žinių ir padeda išvengti klaidų priimant su vaiku susijusius sprendimus. Galimybė operatyviai kreiptis į šiuos specialistus padeda užkirsti kelią problemų įsisenėjimui.

Vaiko teisių apsaugos skyriaus vyriausioji specialistė: „*Aš visada sakau – jeigu nežinote, ką daryti, skambinkite, klauskite, kalbėkimės, darykime, mąstykime, viena galva gerai, dvi – dar geriau.*“

Vilniaus Baltupių vidurinės mokyklos socialinė pedagogė: „*Dažnai kreipiamės dėl mokyklos nelankymo. Pagal reikalavimus turėtume kreiptis tik tada, kai vaikas praleidžia penkiasdešimt procentų pamokų be pateisinamos priežasties. Bet tokiu atveju vaiko praktiškai iš viso neturi būti mokykloje. Man kažkaip norisi to bendradarbiavimo jau anksčiau, kad kuo anksčiau ir pagalbą būtų galima pradėti teikti, kol situacija neįsisenėjusi. Tai aš nieko nelaukdama ir rašau vaiko teisių apsaugos skyriui (...). Negaliu teigti, kad mes pamatome iš karto akivaizdžius pokyčius, bet tie pokyčiai tikrai būna.*“

Policija

Mokyklos dažnai bendradarbiauja su nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistais, kuriuos toliau tekste kai kur, ypač citatose, minėsime

kaip nepilnamečių inspektorius, nes būtent toks pavadinimas labiausiai paplitęs mokyklos bendruomenėje ir tarp kitų specialistų. Į pareigūnus kreipiamasi dėl vaikų rūkymo, chuliganizmo, alkoholio vartojimo, kitų problemų.

Bendradarbiaujant su policijos pareigūnais svarbu žinoti, kokiais atvejais reiktų į juos kreiptis, kokias sankcijas jie gali taikyti vienu ar kitu atveju, aiškiai išsakyti lūkesčius vieni kitiems.

Seirijų Antano Žmuidzinavičiaus gimnazijos direktorė: „*Policija labai reaguoja, o mes ir nebandome nieko nuslėpti, jeigu kažkas blogai pas mus (...). O jie iš karto reaguoja. Jie ne tik kad reaguoja, bet ir patys atvažiuoja, pasikalba su vaikais (...), ir su tėvais pasikalba apie jų atsakomybę, nes būna, kad nesirūpina vaikais, neparuošia jų mokyklai (...).*“

Vilniaus apskrities Vyriausiojo policijos komisariato Nepilnamečių reikalų pareigūnų veiklos grupės specialistė pažymi, kad vienos mokyklos drąsiai kreipiasi ieškodamos pagalbos, kitos kiek prisibijo, privengia: „*Viena kita mokykla yra savo uždaramė rate, nelabai nori paskleisti informacijos, bet anksčiau ar vėliau vis tiek ji išskyla (...). Kartais mokykla bando savame rate spręsti, galvoja, kad jeigu kreipiasi į policiją, tai reiškia, kad mokykla kažko nebesugeba padaryti. O kitos kaip tik kviečiasi, bendradarbiauja.*“

Vaikai gali pasižymėti labai vienpusiškomis, neigiamomis nuostatomis teisėsaugos atžvilgiu, todėl svarbu nuo pat mažens pabrėžti, kad policija atlieka ne tik baudžiamąją, bet ir gynimo, apsaugos funkciją, skatinti vaikus nebijoti kreiptis pagalbos į teisėsaugos institucijas.

Utenos „Saulės“ gimnazijos socialinė pedagogė: „*Netgi vyksta krepšinio varžybos, vaikai su policininkais žaidžia (...). Būna, ir mes laimime, ir jie, bet jie nėra tie „baubai“, kurių reikia bijoti – bandome tai įskiepyti, stengiamės laužyti stereotipą.*“

Bendradarbiavimas su kitomis mokyklomis

Aktyvūs, draugiški santykiai su kitomis mokyklomis padeda keistis informacija, suteikia galimybę dalyvauti ne tik savo, bet ir kitos mokyklos organizuojamose renginiuose, seminaruose, dalytis atsakomybe, mokytis vieniems iš kitų, plečiasi vaikų ir mokytojų akiratis.

Kupiškio Povilo Matulionio pagrindinės mokyklos socialinė pedagogė: „*Glaužiai bendradarbiaujame su kitomis mokyklomis – kviečiame vieni kitus į renginius, sportines varžybas, seminarus (...). Tarp mokyklų būna sveikos konkurencijos, norisi geriau pasirodyti, pasigirti, bet nėra taip, kad nesidalintume metodine medžiaga ar patirtimi.*“

Utenos „Saulės“ gimnazijos direktorius: „Jau antrus metus iš eilės mokiniai organizuoja mainus tarp mokyklų. Dešimt mūsų mokinių eina mokytis savaitei į kitą gimnaziją, o dešimt iš jų ateina čia į tuščias vietas (...). Svarbiausia yra tai, kad aš jiems sakau: „Nežiūrėkite, kas ten blogai, o pasiimkite, kas yra gera, ką čia galime turėti“. O tada bus gerai“.

Kai vaikui reikia pereiti į kitą mokyklą, pavyzdžiui, iš pagrindinės į gimnaziją, jį gali bauginti nežinomybė, jis gali neturėti pakankamai informacijos apie mokyklą, kurias gali rinktis. Todėl ruoštis šiam procesui būtina pradėti iš anksto, organizuojant išvykas į kitas mokyklas, kviečiantis jų atstovus papasakoti vaikams apie savo mokymo įstaigą ir taip palengvinti vaiko apsisprendimą ir perėjimo į naują aplinką procesą.

Kupiškio Povilo Matulionio pagrindinės mokyklos socialinė pedagogė: „Mūsų mokykla yra aštuonmetė, vaikai toliau mokosi Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijoje. Todėl kiekvienais metais organizuojamas aštuntų klasių mokinių susitikimas su gimnazijos administracija, aštuntokai supažindinami su gimnazijos tvarka. Iš Kupiškio Kupos pradinės mokyklos baigę keturias klases mokiniai atvyksta mokytis į mūsų mokyklos penktąją klasę. Būsime penktokai turi galimybę susipažinti su būsimoji klasių auklėtojomis, dėstytojais mokytėjais“.

Vilniaus Baltupių vidurinės mokyklos socialinė pedagogė: „Bendrujame ir su profesinėmis mokyklomis, kurios yra arčiausiai (...). Vaikai eina pažiūrėti, kas ten vyksta, koks ten darbas, ko reikėtų mokytis, kokie ten dalykai. Arba pačių įstaigų darbuotojai ateina pas mus, kad pristatytų, kokius mokinius priima, į ką orientuojasi. Tas bendradarbiavimas tarp mokyklų pavasarį aktyvesnis ir padeda mokiniams apsispręsti“.

Mokyklos taip pat bendradarbiauja keisdamosi svarbia informacija apie vaikus, jų sunkumus – šiuo atveju svarbu diskretiškumas, kad specialistai išlaikytų konfidencialumą ir žinias apie vaiko sunkumus naudotų tik tada, kai to reikia vaiko gerovei.

Utenos „Saulės“ gimnazijos socialinė pedagogė: „Mokiniai į mūsų mokyklą ateina nuo devintos klasės, iš įvairių mokyklų. Todėl pirminis mano, kaip socialinio pedagogo, bendradarbiavimas yra su kitų mokyklų socialiniais pedagogais, susirenku informaciją apie vaikus (...), ją galiu pateikti tik klasės auklėtojui, bet ir tai ne iš karto, žiūriu, kaip praeis adaptacinis laikotarpis, gal ir nepasireikš problemos. Aišku, būna tokių, kuriems kitoje mokykloje buvo gerai, o problemos pas mus išlenda. Būna atvirkščiai – pasikeitė aplinka, santykiai, gal pats per vasarą suaugo“.

2.5. Kiti bendradarbiavimo ypatumai

Mokyklų socialiniai pedagogai, psichologai, mokytojai, kalbinti įvairių institucijų specialistai visada pabrėždavo, kad vienas iš pačių svarbiausių dalykų bendradarbiaujant yra nuoširdumas, entuziazmas ir noras įsipareigoti. Kaip didžiausią kliūtį įvardydavo partnerių nenorą imtis iniciatyvos, skirti laiko gilesniam problemos supratimui ir jos sprendimui. Kai kada, išitraukus į komandinį darbą, tenka peržengti tiesiogines pareigas, pirmiausia bendrauti neformaliai, o tik vėliau papildyti bendravimą oficialiai reikalaujamais dokumentais, raštais. Jei nepavyksta užmegzti ryšių ar sulaukti pagalbos vienoje įstaigoje, geri specialistai ieško toliau, kitų būdų padėti vaikui, kurio gerovė jiems rūpi.

Kupiškio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus gimnazijos socialinė pedagogė: „Visi gi čia mes esame tos pačios pilkos pelės dideliame aruode. Jeigu galiu – padėsiu. Skambina ir iš kitos mokyklos, kviečia, žino, kad turime gerą projektą. Čia juk man visai nepriklauso, nei už užmokestį, nei už ką. Čia paprasčiausiai yra bendradarbiavimas, yra draugystė. Žinau, kad kai reikia man – irgi bus pagalba. Sakykime, pernai laimėjome pirmą vietą „Temidės“ konkurse, paskui prokuratūroje buvo šventė, mus pakvietė parodyti vaidinimą. Paskui mums reikėjo, aš juos pasikviečiau, jie pristatė programą, daug ką paaiškino. Pagrindinis principas – belskis ir bus atidaryta. Ir visada reikia prisiminti, kad mes tik paprastos pelytės, niekuo ne svarbesni už kitus“.

Sėkmingam bendradarbiavimui svarbi ne tik kompetencija, bet ir asmeninės savybės. Dauguma šių savybių yra ugdomos, todėl svarbu kuo geriau pažinti save, bendradarbiauti padedančias ar trukdančias reakcijas. Pasiryžimas išmokti naujų dalykų, pripažinti savo klaidas, būti atviriems kitai nuomonei, nuoširdus rūpinimasis vaikais, noras padėti ir drąsa prašyti kitų pagalbos yra svarbiausi dalykai buriant specialistų, kuriais galima pasikliauti, komandą.

Būti mokytoju, mokyklos socialiniu pedagogu ar kitu specialistu, dirbančiu su vaikais, reiškia būti nuolatos pasirengusiam ir atviram naujiems iššūkiams ir galimybėms, greitai ir jautriai reaguoti į kintančią aplinką ir ieškoti naujų, kūrybingų sprendimų. Kaip teigė **Utenos „Saulės“ gimnazijos direktorius:** „Turime daug naujovių įgyvendinti, nes kitaip atsiliksiu. Kaip pasakoje apie Alisą stebuklų šalyje, kai karalienė sakė, kad jeigu nori, kad liktum toje pačioje vietoje, reikia labai greitai bėgti. Jeigu nebėgsi labai greitai, atsiliksi“.

3. GEROSIOS BENDRADARBIAVIMO PATIRTIES LIETUVOS MOKYKLOSE PAVYZDŽIAI

Toliau pateiksime konkrečius mokyklos bendruomenės ir kitų institucijų pasakotus sėkmingo bendradarbiavimo atvejus, kai mokyklos bendruomenė – vienai ar su kitų įstaigų specialistų pagalba – pavyko padėti vaikams įveikti jų patiriamus sunkumus. Mokyklos ir kitų įstaigų specialistų buvo prašoma nurodyti veiksniai, kurie, jų nuomone, padėjo užtikrinti sėkmingą bendradarbiavimą. Siekiant išsaugoti konfidencialumą, atvejai pateikti anonimiškai, neminint mokyklos ar vaikų vardų, kitų lengvai identifikuoti padedančių detalių ar įstaigų pavadinimų.

Pavyzdžius pateikusių specialistų buvo prašoma pasidalyti asmenine patirtimi. Remiantis asmeniškai išgyventomis situacijomis, aiškiau matyti, kokios institucijos dažniausiai įtraukiamos į bendradarbiavimo procesą, kokią pagalbą jos gali suteikti. Taip pat aprašomi keli atvejai, kai problemą sprendė pati mokyklos bendruomenė, ir vienas, kai buvo planuojama įtraukti kitas institucijas, tačiau galiausiai to neprireikė, nes tėvai, pamatę, kad mokykla ryžtingai nusiteikusi kreiptis į kitas įstaigas, suprato padėties rimtumą ir pripažino problemą. Beveik visais atvejais vienas iš pačių svarbiausių sėkmingo bendradarbiavimo veiksnių buvo tėvų įtraukimas į bendrą veiklą.

Kai vaikas dar mažas, neretai didesnę atsakomybę už jo sunkumų įveikimą priima tėvai, tačiau augantis vaikas vis aktyviau įtraukiamas į problemų sprendimo procesą, nes antraip jis gali pasijusti esantis nuošalyje ir pradėti kaip tik priešintis kitų asmenų pastangoms.

Taip pat galima pažymėti, kad geriausių rezultatų pasiekama tada, kai vaikas rūpi jam artimiausiems žmonėms mokykloje – klasės mokytojui ar auklėtojui. Tokiais atvejais problemos greičiau pastebimos, ieškoma pagalbos.

Mokyklos administracijos vaidmuo nebūtinai visada paminimas kalbant apie konkretų atvejį, tačiau tikslinant aplinkybes paaiškėja, kad labai daug kas priklauso nuo mokyklos direktoriaus, vadovybės palaikymo. Esant draugiškai, remiančiai aplinkai, mokyklos vadovui skatinant bendradarbiavimą su kitomis institucijomis, mokyklos bendruomenė daug drąsiau sprendžia problemas, nebijo pateikti informacijos kitų įstaigų specialistams.

Aprašytos problemos kai kada būdavo išsprendžiamos per kelias savaites, tačiau dažniausiai procesas trukdavo mėnesį, metus ar kelerius. Net tada, kai atrodė, kad padėtis pagerėjo po specialistų įsikišimo vieną kartą, reikia prisiminti, kad ir iki jo problemos jau formavosi, krito kitiems į akis, buvo imamasi tam tikrų priemonių joms išspręsti. Įvairūs bandymai padėti, matymas, kad pasirinktos priemonės neveiksmingos ar nepakankamos, paskatina specialistus labiau įsigilinti į aplinkybes, kreiptis pagalbos ir sėkmingai spręsti problemą. Po pirmųjų sėkmingų veiksmų padėti kurį laiką stebi atsakingi žmonės, pavyzdžiui, klasės auklėtojas, mokyklos socialinis pedagogas ar tam tikra komanda. Jie mato vaiko pažangą, galimus atkryčius ir vykdo jų prevenciją, o esant reikalui vėl aktyviai dalyvauja sprendžiant atsinaujinusias problemas.

3.1. Vaiko problemoms spręsti reikalinga visa mokyklos bendruomenė

Pradinė padėtis. Berniuko (7 metų) pirmoji pažintis su mokykla įvyko jau birželio mėnesį, kadangi vaikai ir tėvai kviečiami iš anksto apsilankyti mokykloje, kurią lankys vaikas, kad šis pamatytų mokytojus, aplinką, kad jam būtų drąsiau laukti rugsėjo mėnesio. Tą kartą mokykloje vaikas apsilankė kartu su tėvais. Kadangi į tokių renginių susirenka nemažai vaikų ir tėvų, mokytojai turi galimybę prisistatyti, bet nelabai gali išsamiai pabendrauti su kiekvienu vaiku ir jo tėvais, skirti jiems daug individualaus dėmesio. Taigi tuo metu vaiko problemos dar neatsiskleidė. Sunkumai išryškėjo pirmosiomis rugsėjo dienomis, kai berniukas pradėjo lankyti mokyklą. Pirmiausia mokyklos bendruomenė į akis krito tai, kad vaikui buvo itin sunku atsiveikinti su jį palydėjusiais tėvais, jis labai verkdamas, bėgdavo jiems iš paskos, o kai galiausiai pasilikdavo, atsisakydavo ateiti į klasę ir dalyvauti pamokoje, likdavo stovėti koridoriuje. Iš pradžių buvo keliamas prielaida, kad toks elgesys susijęs su vaiko adaptacijos sunkumais, o šiam pamažu apsiprantant naujoje aplinkoje problemų turėtų mažėti. Tačiau nuolatos stebint vaiką paaiškėjo, kad šios problemos neišnyko ir ryškėja nauji vaiko sunkumai. Berniukas visiškai nekalbėjo su mokyklos darbuotojais ir kitais vaikais, pats nepradėdavo jokio pokalbio, į kitų asmenų klausimus ar pastabas visiškai nereagavo.

Komanda, bendradarbiaujanti sprendžiant vaiko sunkumus: vaikas, tėvai, mokyklos direktorė, klasės mokytoja, kitų dalykų mokytojai, mokyklos psichologė. Be to, papildomai ištirti ir įvertinti berniukas buvo nusiųstas į pedagoginę psichologinę tarnybą ir į vieną iš psichologinę pagalbą teikiančių nevyriausybinų organizacijų.

Problemos sprendimas. Pirmasis mokyklos bendruomenės žingsnis – ryšio užmezgimas su vaiko tėvais. Šiuo atveju abu berniuko tėvai buvo pasiryžę bendrauti ir bendradarbiauti, kartu su vaiku ir mokykla spręsti kylančias problemas. Jie teigė, kad namuose ryškesnių vaiko problemų nėra pastebėję, jis kalba, bendrauja. Berniukas iki tol beveik nesusitikdavo su savo bendraamžiais, todėl tėvai nežinojo, koks elgesys jam būdingas būnant su kitais vaikais. Su tėvais sutarta, kad jie aktyviai dalyvaus tolesniame vaiko ugdymo procese ir su jais bus palaikomas nuolatinis intensyvus ryšys.

Be to, kad pavyko sėkmingai bendradarbiauti su tėvais, kitas labai svarbus veiksnys buvo pačios mokyklos bendruomenės vienybė ir motyvacija kartu spręsti problemas. Su vaiku dirbantys suaugusieji (klasės auklėtoja, mokyklos direktorė, dalykų mokytojai, psichologė) nuolatos rengdavo susitikimus, kuriuose aptardavo vaiko patiriamus sunkumus, pažangą, veiksmingus ir neveiksmingus ugdymo

metodus. Iškilus neaiškumų, kiekvienas ugdytojas turėjo galimybę tartis su mokyklos psichologe asmeniškai.

Gana greitai, padėčiai iš esmės nesikeičiant, tėvams rekomenduota kreiptis į psichologinę pagalbą teikiančią nevyriausybinių organizaciją, siekiant aiškiau suprasti vaiko patiriamus sunkumus. Nustatyta, kad vaikas pasižymi autizmo spektro bruožais, kurie apsunkina jo adaptaciją kolektyve, bendravimą su kitais vaikais ir suaugusiais. Tarpininkaujant tėvams, mokyklos darbuotojams buvo pateiktos rekomendacijos dėl tolesnio elgesio su vaiku ir jo ugdymo.

Mokslo metų pradžioje berniukas su niekuo nebendravo, tačiau mokytojai, sитарę tarp savęs, su mokyklos psichologe ir vaiko tėvais, nusprendė nenuleisti rankų ir bandyti atsargiai užmegzti ryšį su juo. Vaikui buvo teikiamos individualios konsultacijos mokyklos psichologės, kuri taip pat konsultuodavo mokytojus dėl su juo susijusių sunkumų. Praėjus kuriam laikui, berniukas likdamas mokykloje pradėjo jaustis truputį saugiau, lengviau išleisdavo tėvus, sutikdavo likti pamokoje, nors joje ir nedalyvaudavo, likdavo tik pasyvus stebėtojas, nepradedantis pokalbio ir neatsakantis į kitų klausimus.

Pamažu mokytojų kantrybė ir nuoseklus bendras darbas pradėjo duoti rezultatus. Pamokose vaikas dar kurį laiką nebendraudavo, aktyviai neišitraukdavo, tačiau per pertraukas buvo galima pastebėti pirmuosius jo elgesio pokyčius. Pirmieji žodžiai buvo ištarti pašnibždomis, vos girdimai. Viena iš jo to meto mokytojų iki šiol šiltai ir su nuostaba prisimena: „*Pamenu, kaip mane pirmą kartą nustebino, kai jis priėjo prie manęs per pertrauką ir sako: „Ar aš galiu nueiti į bufetą?“. Aš klausau, ir negaliu savo ausimis patikėti, kad jis taip paklausė*“.

Kalbantis su mokyklos bendruomene, buvo juntamas jos narių pasitikėjimas vienu kitais, emocinė parama, dėkingumas dėl skirto dėmesio, bendradarbiavimo. Nors psichologė nemažai dirbo su vaiku, pagrindinius nuopelnus ji linkusi priskirti mokytojams, pabrėždama, kad tik jų kantrybė, nuolatinis bendradarbiavimas tarp savęs ir su tėvais, nuoseklumas padėjo pasiekti gerų rezultatų. Mokyklos direktorė: „*Iki naujų metų buvo tikrai labai sunku, įdėjome labai daug darbo, reikėjo jam labai daug dėmesio skirti, per kiekvieną pamoką. Visą laiką sekdavome, žiūrėdavome, kiek jis dirba, kiek nedirba, prieini, tai už rankos paimi, tai pakalbini, tai tyliai į ausį kažką pasakai, tai pasilenki, paprašai, kad jis tyliai pasakytų į ausį*“. Pirmiausia siekta sukurti vaikui saugią ir palankią aplinką, kad šis galėtų pamažu atsiskleisti, o kartu buvo skatinamas jo savarankiškumas. Mokyklos bendruomenė sutarė, kad svarbu ne tik globoti šį berniuką, bet ir skatinti bei padrašinti jį būti savarankiškesnį, patį išdrįsti atlikti tam tikras užduotis.

Pasiekti rezultatai. Praėjus keleriems nuoseklaus darbo metams, berniukas įvertintas pedagoginės psichologinės tarnybos specialistų ir nustatyta, kad jis pasižymi labai geromis pagrindinių disciplinų žiniomis. Šiuo metu vaikas bendrauja

su bendraamžiais ir suaugusiais pamokų ir pertraukų metu. Ne visada jam dar lengva išbūti pamokose – kai kada vėl pradeda kalbėti vos girdimai, ir būna dieny, kai jam sunkiai sekasi dirbti, sukaupti dėmesį, tačiau kitomis dienomis aktyviai dalyvauja pamokose, atlieka visas jam skiriamas užduotis. Vaikui dar vis sunkiau, negu kitiems, kalbėti garsiai prieš klasę, jis mieliau atsiskaitytų individualiai arba raštu. Pertraukų metu berniuką sunku išskirti iš bendraamžių – jis aktyvus, linksmas, išitraukia į veiklą. Į akis krenta tai, kad jis pradėjo išdykauti. Šiuo metu vis dar vyksta darbas su pačiu vaiku ir jo tėvais, kartu ruošiamasi augantiems reikalavimams bei būsimiems pokyčiams, kai klasėje atsiras daugiau įvairias disciplinas dėstančių mokytojų, tačiau dabartinė vaiko pažanga nekelia jokių abejonių ir nu-teikia optimistiškai dėl jo ateities.

Sėkmingą bendradarbiavimą skatinantys veiksniai.

- Pagrindinis ir svarbiausias sėkmingą bendradarbiavimą paskatinęs veiksnys šiuo atveju buvo **aktyvus tėvų įsitraukimas**. Jų staigi ir geranoriška reakcija į mokytojų išsakytus pastebėjimus, noras patiems aktyviai dalyvauti ieškant sprendimų padėjo išlaikyti bendrą sistemą namie ir mokykloje. Kai vaikas buvo siunčiamas ištirti, tėvų vaidmuo taip pat buvo labai svarbus dėl to, kad jie prisėmė atsakomybę už vaiko nuvedimą pas specialistus ir gautų rekomendacijų pateikimą mokyklai. Mokytojai iš savo pusės taip pat dėjo labai daug pastangų, kad užmegztų ir išlaikytų gerą ryšį su tėvais, nuolatos parodydami, kad jiems svarbi vaiko savijauta, pažanga, kad jie vertina tėvų indėlį ugdant vaiką.
- Kitas ne mažiau svarbus veiksnys buvo tai, kad visa **mokyklos bendruomenė dirbo kaip vieninga komanda**. Tai leido visiems su vaiku dirbusiems mokytojams aptarti kylančius sunkumus, kelti jam panašius reikalavimus skirtingose pamokose, gauti ir suteikti vieni kitiems emocinę bei profesinę paramą. Su vaiku dirbusios mokytojos ir psichologė teigė:

„Pasikviečiame tėvus, kurie visada atvažiuoja, ir be tėvų labai dažnai susėdame, pasikviečiame psichologę, kai kyla kažkokia situacija, iš karto klausime, ką darysime, kaip elgsimės“.

„Aptardavome labai dažnai šiuos dalykus kartu, ypač jeigu ateina naujas mokytojas ir jam neaišku, kodėl šis vaikas nekalba, kad nežinodamas nesukeltų konfliktinių situacijų“.

„Jį susitinki koridoriuje, kalbini: „Kaip tau sekasi?“, „Ką tu valgei?“, ir tiesiog jį prisijaukinome“.

„Svarbiausia – mūsų tarpusavio bendradarbiavimas, taip pat ir su psichologe: „Kaip man čia dabar daryti?“, „Kaip reiktų su tuo vaiku dirbti?“, „Kaip prie jo prieiti?“. Tai ir man nauja, nes ir pati gi nežinau, kiek ten galima reikalauti, kur ta riba, bet dabar tikrai matau mūsų ir tėvėlių bendrus rezultatus“.

3.2. Vaiką būtina paskatinti aktyviai bendradarbiauti

Pradinė padėtis. Dešimtoje klasėje besimokančio vaikino (16 metų) elgesiu pradėjo skūstis vis daugiau jam dėstančių mokytojų. Per pamokas jis vartodavo necenzūrinius žodžius, iš viso nereaguodavo ar neadekvačiai šiurkščiai sureaguodavo į mokytojų pastabas, įvairiais būdais išbalansuodavo klasę, trukdydavo produktyviam jos darbui, demonstratyviai atsisakydavo siūlomų veiklų. Iš pradžių mokytojai bandė spręsti problemą kalbėdamiesi su pačiu vaiku, vėliau kreipėsi į klasės auklėtoją. Kol skundai dėl vaikino elgesio buvo tik pavieniai, klasės auklėtojas pats bandė kalbėtis su juo, išsiaiškinti, kas ir kodėl vyksta. Tačiau norimų rezultatų pasiekti nepavyko, o mokytojų neigiamų pastabų daugėjo, tad klasės auklėtojas paprašė mokyklos socialinės pedagogės pagalbos sprendžiant šią problemą.

Komanda, bendradarbiaujanti sprendžiant vaiko sunkumus: vaikas, jo tėvai, klasės auklėtojas, dėstantys mokytojai (tie, kurių pamokose kildavo problemų bendraujant su šiuo vaikinu), mokyklos socialinė pedagogė.

Problemos sprendimas. Vaiko klasės auklėtojas aptarė padėtį su mokyklos socialine pedagogė ir nusprendė, kad reikėtų surengti bendrą susitikimą, kuriame dalyvautų vaikas, jo tėvai, socialinė pedagogė, klasės auklėtojas ir dalykų mokytojai. Socialinė pedagogė suderino visiems – vaikinui, jo tėvams, mokyklos bendruomenės atstovams – tinkamą susitikimo laiką. Ji pabrėžė, kad šiame susitikime dalyviai vengė kaltinti vaikiną ar jo tėvus, nes tai greičiausiai tik būtų pagilinę esamas problemas ir konfliktinę padėtį. Mokyklos bendruomenė stengėsi suprasti, kas vyksta ir kaip galima ieškoti būdų pagerinti padėtį – kad mokytojams būtų lengviau vesti pamokas, o vaikas turėtų galimybę per jas mokytis. Svarbu tai, kad kalbėta apie abiejų konfliktuojančių pusių sunkumus, jų priežastis, sprendimo galimybes. Mokyklos socialinė pedagogė: „Kiekvienas iš mūsų pasisakėme, kokios yra problemos, kad labai nesinori, kad ir toliau taip tęstųsi (...). Klausėme, ką darome, prie kokių sprendimų galime prieiti (...), stengėmės, kad nebūtų puolimo, kad galėtume tiesiog ramiai pasišnekėti. Bet kartu mokytojai ir tiesiogiai įvardino, su kokiomis problemomis susiduria, kad sunku, kai vaikas neišklauso, išbalansuoja grupės darbą, kai nepagarbiai elgiasi. Ir kiekviena mokytoja išsakė, ko norėtų iš jo, klausė, ar jis gali pabandyti to pasiekti. Pavyzdžiui, „Aš norėčiau, kad tu pamokoje dirbtum tyliau, ramiau, kad į pamoką ateitum laiku“ ir pan. Tai tikrai nebuvo kažkokie labai aukšti reikalavimai tam vaikui, o tokie, kurie išties priklauso tik nuo jo paties. Mes stengėmės geranoriškai, nes juk prašėme jo pagalbos – nes kitaip mums labai sunku dirbti“. Kiekvieną kartą mokytojai klausė vaikino, kaip jis reaguoja į tokius prašymus, ar norėtų ir galėtų pabandyti tokiu būdu padėti mokytojams. Galbūt dėl to, kad mokytojai stengėsi būti nuoširdūs, vaikas atidžiai jų klausė, diskutavo ir teigė,

kad galėtų pabandyti naujus elgesio būdus. Klasės auklėtojas atskirai kalbėjosi su vaikino tėvais apie galimus sunkumus šeimoje, kurie galbūt susiję su jo elgesiu, ir klausė, ar jis pats ar mokyklos bendruomenė galėtų kaip nors prisidėti palengvinant vaiko situaciją. Tačiau tėvai jokių tarpusavio santykių ar auklėjimo sunkumų neišsakė, teigė, kad namuose pavyksta gana neblogai susikalbėti su sūnumi. Jie į suteiktą informaciją reagavo dalykiškai ir teigiamai, stengėsi ir toliau bendradarbiauti su mokyklos bendruomene ir vaiku.

Pasiekti rezultatai. Iš karto po bendro pokalbio labai sumažėjo mokytojų skundų dėl vaikino elgesio. Jis pats irgi labai stengėsi laikytis priimtų įsipareigojimų. Kurį laiką ir klasės auklėtojas, ir mokyklos socialinė pedagogė skyrė šiam vaikui kiek daugiau dėmesio nei įprastai, stengėsi jį palaikyti, pasidomėti, kaip sekasi, padrašinti. Mokyklos socialinė pedagogė: „Nueini, stebi, sakai: „Kaip tau sekasi?“, „Šaunuolis!“ – juk reikia tiems vaikams paskatinimo. Nueinu pas jį į kabinetą, paklausiu, kaip jam dabar sekasi, ar viskas tvarkoje, su klasės auklėtoju pabendrauju“.

Sėkmingą bendradarbiavimą skatinantys veiksniai.

- **Tėvų įtraukimas** ir atviro ryšio su jais užmezgimas nekaltinant. Šiuo atveju svarbu tai, kad abu tėvai noriai sutiko bendradarbiauti su mokykla ir turėjo galimybę kartu prisiimti atsakomybę už savo vaiką. Mokyklos socialinė pedagogė: „Man patiko tai, kad buvo tėtis ir mama, abu tėvai, tada ir atsakomybė pasiskirsto – juk vaikinui vis tiek svarbu, kad ir tėtis reaguotų, ne tik mama“.
- **Bendradarbiavimas su vaiku.** Pateikiamu atveju vaikas iš tiesų ne tik formaliai dalyvavo grupėje, kur buvo aptariamas sunkumų keliantis jo elgesys. Kalbėdamiesi mokytojai į jį kreipdavosi tiesiogiai, kviesdami aktyviai dalyvauti ir bendradarbiauti, padėti jiems efektyviai vesti pamokas, pripažinti paties vaikino pastangų ir pasirinkto elgesio svarbą.

3.3. Šeima turi suprasti vaiko problemų rimtumą

Pradinė padėtis. Jau kurį laiką mokytojams kildavo įtarimų, kad berniukas (11 metų) turi rimtų mokymosi sutrikimų. Jie kartu su kitais mokyklos specialistais kėlė hipotezę, jog jam greičiausiai būdinga disgrafija ir disleksija. Kad vaikas turi mokymosi sunkumų, buvo akivaizdu mokyklos bendruomenei, tačiau tėvai šią informaciją neigė. Tėvai kviečiami apskritai atsisakydavo ateiti į mokyklą – nors ir nerodė atviro priešiško, tačiau rasdavo daug įvairių priežasčių, dėl kurių esą negalėdavo atvykti į susitikimus su mokyklos atstovais. Nepaisant intensyvių pastangų, mokyklos darbuotojams nepavyko užmegzti produktyvaus ryšio su vaiko šeima. Buvo akivaizdu, kad tėvai nepripažįsta net tokios galimybės, jog vaikas galėtų turėti tam tikrų mokymosi sutrikimų. Mokymosi sunkumus jie buvo labiau linkę priskirti berniuko charakterio savybėms, jo tingumui, nenorui mokytis. Galiausiai

padėtis pradėjo gana stipriai aštrėti, nes atsiskleidė probleminis šio vaiko elgesys klasėje. Kai kuriose srityse jis gana aiškiai išsiskirdavo iš savo bendraamžių, nuo jų atsilikdavo, tam tikros mokymosi problemos pradėjo berniukui kelti stiprų nerimą, dėl to jis apskritai atsisakydavo atlikti užduotis, šiurkščiai kalbėdavo su jas pateikiančiais mokytojais. Kadangi be specialistų išvadų negalima vaikui taikyti lengvesnės programos, klasės mokytoja buvo priversta skirti berniukui tokias pačias užduotis, kaip ir jo klasės draugams, ir vertinti jį taip pat, kaip kitus.

Komanda, bendradarbiaujanti sprendžiant vaiko sunkumus: vaikas, tėvai, mokyklos socialinė pedagogė, klasės mokytoja, be to, berniukas nusiųstas į pedagoginę psichologinę tarnybą įvertinti. Planuota kreiptis į vaiko teisių apsaugos specialistus, tačiau palankia linkme sprendžiantis padėčiai, šios perspektyvos pastaruoju metu nesvarstoma.

Problemos sprendimas. Blogėjo ne tik vaiko mokymosi rezultatai, bet ir jo socialinė padėtis klasėje, o tėvai nepriėmė atsakomybės ir nesistengė padėti sūnui spręsti jo problemas, kreiptis į pagalbą galinčius suteikti specialistus. Mokyklos bendruomenėje iškeltas klausimas, ar toks tėvų elgesys nepažeidžia vaiko teisių bei interesų. Įvertinus, kad mokyklos pedagogams ir specialistams nepavyksta efektyviai bendradarbiauti su tėvais, nuspręsta kreiptis į Vaiko teisių apsaugos skyrių. Apie sprendimą skubiai informuoti ir vaiko tėvai. Įdomu tai, kad į šią informaciją tėvai sureagavo visiškai skirtingai, negu į visus ankstesnius kvietimus pasikalbėti apie vaiko problemas. Mokyklos socialinė pedagogė: „*Nebuvo tokios atmetimo reakcijos iš tėvų (...), jiems kažkaip iki šiol vis atrodo, kad mes kalbame netiesą, kad viskas yra ne taip (...), o dabar jau jie visai kitaip priėmė, visai kitaip jau pažiūrėjo į šią situaciją, kitomis akimis. Tas žinojimas, kad apie šeimos problemas sužinos kitos institucijos kažkaip leidžia truputėlį kitaip pasižiūrėti į situaciją, tėvai susimąsto, ar išties jie taip tinkamai viską daro, kad gal ir reikėtų priimti siūlomą pagalbą*“. Tėvai atvyko į pokalbį, ir pirmą kartą per visą laiką pavyko su jais produktyviai pasikalbėti ir parodyti, kad tikrai yra galimybė, jog jų vaikui sunku mokytis. Jam vis sudėtingiau sėkmingai prisitaikyti klasėje, palaikyti gerus santykius su mokytoja, ir dėl to nėra kaltas vien vaiko tingėjimas. Tuo labiau, kad toks tėvų požiūris ir nuolatinis spaudimas mokytis geriau, nors vaiko galimybės jam to neleidžia, artimiausiu metu gali sukelti rimtų problemų ir namie.

Pasiekti rezultatai. Kol kas specialistų išvados nėra žinomos mokyklai, tačiau vaiko tėvai po pokalbio su mokyklos darbuotojais kreipėsi į atitinkamus specialistus ir šiuo metu vaikas visapusiškai tiriamas ir vertinamas pedagoginėje psichologinėje tarnyboje. Mokyklos socialinė pedagogė: „*Kol kas vaikas dar neištirtas, vaikšto būtent dabar. Tačiau situacija iš vietos tikrai pajudėjo, iš užburto taško, manome, kad šis rezultatas jau tikrai yra siekiamo tikslo link*“.

Sėkmingą bendradarbiavimą skatinantys veiksniai.

- **Mokytojos dėmesys vaiko problemoms.** Dauguma vaikų problemų pastebima klasėje. Klasės mokytoja greitai sureagavo jau į pirmuosius vaiko sunkumus. Pastebėjusi, kad veikiausiai jis turi tam tikrų mokymosi sutrikimų, bendradarbiaudama su mokyklos socialine pedagogė, ji bandė užmegzti ryšį su vaiko tėvais, informuoti juos apie susidariusią padėtį ir pakviesti kartu spręsti problemą.
- **Draša kreiptis į kitas institucijas.** Deja, pakartotinės pastangos susisiekti su tėvais ir jiems išsamiau paaiškinti problemą ir galimus jos sprendimo būdus nebuvo rezultatyvios. Galiausiai, pamačius, kad tolesni bandymai patiems užmegzti ryšį su tėvais gali reikšti delsimą spręsti susidariusią problemą, nutarta kreiptis į oficialias institucijas. Įdomu tai, kad šiuo atveju institucijų įsikišimo vis dėlto neprireikė – tėvus sukrėtė pati žinia, kad padėtis tokia rimta, jog ketinama įtraukti kitas institucijas. Jie pagaliau rimtai pradėjo svarstyti galimybę, kad jų vaikas išgyvena sunkumus. Mokyklos socialinė pedagogė: „*Jau mums tikrai prireikė kitų žmonių pagalbos siekiant tėvams išaiškinti, kas vyksta, įtraukiant ir kitus asmenis. Kai jie pamatė, kad čia mes ne vieni taip šnekame, kad ir kitos įstaigos įsitraukia, jie kažkaip susimąstė, neprireikė netėjimo susitikti su vaiko teisių apsaugos specialistais*“.

3.4. Kitokį šeimos požiūrį į vaiko sunkumus gali paskatinti kitų institucijų įsitraukimas

Pradinė padėtis. Mergaitė (14 metų), būdama septintoje klasėje, pradėjo veik nebelankyti mokyklos. Mokyklos bendruomenę, specialistus pasiekdavo informacija apie tai, kad paauglė nuolatos leidžia laiką gatvėje, susideda su tam tikromis gaujomis. Vaikas gyvena tik su mama, o atskirai, bet tame pačiame mieste gyvena mergaitės močiutė, kuri sudaro sąlygas tam tikroms vaiko manipulacijoms. Motina su močiute yra priešiška nusiteikusias viena kitos atžvilgiu ir abi bando palenkti mergaitę į savo pusę. Močiutės reikalavimai kitokie negu mamos, ji priima mergaitę gyventi pas save ir palaiko, kai toji pagrasina mamai, kad dėl reikalavimo lankyti mokyklą ir laikytis tam tikrų elgesio taisyklių ji išeis iš namų ir negrįš. Mama su močiute tarp savęs beveik nesikalba ir neranda būdo, kaip kartu galėtų spręsti kylančias problemas, derinti veiksmus.

Komanda, bendradarbiaujanti sprendžiant vaiko problemas: mergaitė, mama, močiutė, mokyklos socialinė pedagogė, klasės auklėtoja, vaiko teisių apsaugos specialistai.

Problemos sprendimas. Pirmiausia kurį laiką bandyta problemą spręsti pačioje mokykloje, dalyvaujant socialinei pedagogei, klasės auklėtojai, mergaitei, jos mamai ir močiutei. Mama ir močiutė kviečiamos ateidavo, tačiau padėtis nekito, niekaip nepavyko pasiekti susitarimo dėl bendrų reikalavimų mergaitei kėlimo. Pastebėta, kad padėtis pernelyg sudėtinga, kurį laiką nekinta, kyla pavojus, kad mergaitė iš viso nustos lankyti mokyklą, jai gresia likti antrus metus toje pačioje klasėje, be to, nuolatinis jos buvimas gatvėje kelia itin rimtų pavojų, ir nutarta kreiptis pagalbos į vaiko teisių apsaugos specialistus. Mokyklos socialinė pedagogė: „*Susisiekiu su vaiko teisių konkrečia specialiste, su kuria aš visada bendradarbiauju, išdėstau išsamiai visą situaciją ir sakau: „Reikia jau daryti posėdį“. Nes jau kiek tų posėdžių ir pokalbių įvyko mokykloje, mes vis kalbame, su mergaite, su jos motina, su močiute. Ateina ir mama, ir močiutė, jos abi kalba, dejuoja, bet viskas tuo ir baigiasi*“. Pasitelkus vaiko teisių apsaugos specialistus buvo siekiama surengti pokalbį su mergaite, jos mama ir močiute, išsamiai papasakoti, kurlink veda toks paauglės elgesys. Anot mokyklos socialinės darbuotojos, itin svarbu kalbėti „*be pagražinimų bei vadinti daiktus tikraisiais vardais*“. Į posėdį vaiko teisių apsaugos skyriuje pakviesta mergaitė, jos mama ir močiutė, taip pat dalyvavo mokyklos socialinė pedagogė ir vaiko teisių apsaugos specialistai. Šio susitikimo metu buvo dirbama keliomis kryptimis. Viena vertus, mergaitei suteikta aiški ir išsami informacija apie tai, kokios pasekmės laukia, jeigu toks elgesys – pamokų nelankymas, nuolatinis laiko leidimas gatvėse – tęsis toliau. Nebuvo siekiama moralizuoti ar grasinti, tačiau suteiktos objektyvios žinios, kokių kitų žingsnių bus imamasi ir kad paskutinis iš jų būtų mergaitės apgyvendinimas socializacijos centre. Žinodamas pasekmes, vaikas turėjo prisiišti didesnę atsakomybę už savo elgesį ir pasirinkimą. Ypač svarbu tai, kad pati mergaitė buvo aktyviai kviečiama bendradarbiauti, siekiant padėti išvengti minėtųjų pasekmių ateityje. Kita vertus, dalis darbo ir energijos buvo skirta mamos ir močiutės tarpusavio santykiams ir jų įtakai mergaitei. Joms suteikta informacija, kaip jų tarpusavio konfliktai skatina probleminių elgesį, aiškiai įvardyta, kad vienintelis atsakingas už mergaitę žmogus yra mama, ir į jos nuomonę turi būti atsižvelgiama pirmiausia, o močiutė įpareigota gauti mamos sutikimą dėl mergaitės priėmimo pas save ir auklėjimo priemonių taikymo. Buvo akivaizdu, kad struktūruotas pokalbis ir išorinių institucijų įsikišimas visus šeimos narius paskatino rimčiau pažvelgti į padėtį, įvertinti problemų sudėtingumą ir galimas pasekmes. Nors tokios poveikio priemonės nebūtinai visada būna veiksmingos, tačiau šiuo atveju jos pasiteisino, todėl akivaizdu, kad pokalbis su kitų institucijų specialistais, kurio metu suteikiama išsami informacija apie galimas pasekmes, bet išlaikomas geras ryšys su vaiku ir pagrindiniu jo globėju, gali padėti pasiekti norimų rezultatų.

Pasiekti rezultatai. Mokyklos socialinė pedagogė: „*Ir ką jūs manote, grįžau į mokyklą, pranešiau, kai kas sakė: „Na, nežinau, stebuklas nebent įvyktų“. Na tai, sakau, stebuklas ir įvyks. Ir iš tikrųjų ji atėjo į mokyklą, sako, aš viską permąščiau, toliau taip eiti nebenoriu*“. Matant, kad šeimoje sudėtinga padėtis, mama kviečiama toliau bendradarbiauti, kreiptis į mokyklos socialinę pedagogę ar psichologę, jeigu kiltų su vaiko auklėjimu susijusių ar kitų svarbių klausimų. Jei nebūtų akivaizdžių elgesio pokyčių, būtų galima manyti, kad tokia mergaitės nuostata tik laikina ir paviršutiniška, bet dabartinė padėtis rodo, kad elgesio ir nuostatų pasikeitimas yra ilgesnis ir gilesnis. Tačiau ir toliau būtina palaikyti santykius su mergaitės šeima siekiant, kad nebūtų atkryčio į ankstesnę situaciją ir šeima galėtų tinkamai funkcionuoti.

Sėkmingą bendradarbiavimą skatinantys veiksniai.

- **Nebijojimas viešai paskelbti informacijos,** pasitelkus kitų įstaigų partnerius. Svarbu tai, kad mokykla tikrai bandė šalinti kylančius sunkumus, tačiau, nepasiekus norimų rezultatų, jos darbuotojai buvo pakankamai drąsūs ir nuoširdūs pripažindami savo galimybių ribas ir kreipdamiesi pagalbos į kitas institucijas.
- **Tikėjimas ir pasitikėjimas** kitais specialistais. Atrodo, kad aptartomis aplinkybėmis daug pozityvumo suteikė mokyklos bendruomenės ir ypač socialinės pedagogės tikėjimas, kad padėtis nėra beviltiška ir visada galima rasti padėti galinčių žmonių. Mokyklos socialinė pedagogė: „*Aš visada skambinu vienai ir tai pačiai vaiko teisių apsaugos specialistei, nes tikrai žinau, kad šitas žmogus yra profesionalas, doras, garbingas žmogus, kuriam tikrai rūpi vaikas, patinka darbas, ir ji tikrai padarys viską*“.
- Dėmesio atkreipimas į gilesnes **šeimos problemas.** Labai svarbu suvokti, kaip padėtis šeimoje veikia vaiko elgesį ir sunkumus, ir bandyti padėti ne tik vaikui, bet ir jo artimiausiai aplinkai, kuri yra svarbiausia stengiantis išlaikyti pasiektus pokyčius.

3.5. Geranoriškos nuostatos ir drąsa ieškant pagalbos padeda įveikti sunkias kliūtis

Pradinė padėtis. Šešiolikos metų mergina, dešimtos klasės moksleivė, jau nuo mokslo metų pradžios pradėjo eiti ne į visas pamokas, vis dažniau jas praleisdavo. Nors iš pradžių padėtis nebuvo labai bloga, tačiau per kelis mėnesius merginos lankomumas vis prastėjo, kol galiausiai ji apskritai nustojo lankyti pamokas. Sunerimusi klasės auklėtoja kreipėsi patarimo ir pagalbos į mokyklos socialinę pedagogę. Jos kartu sutarė, kad socialinė pedagogė pabandys išsiaiškinti, dėl kokių

priežasčių mergina nelanko mokyklos ir kaip galima spręsti problemą, ir vėliau aptars padėtį su klasės auklėtoja.

Komanda, bendradarbiaujanti sprendžiant vaiko problemas: mergina, jos mama, merginos draugas, klasės auklėtoja, mokyklos socialinė pedagogė, seniūnijos socialinė darbuotoja darbu su socialinės rizikos šeimomis, policijos pareigūnas.

Problemos sprendimas. Mokyklos socialinės pedagogės pasakojimas: „Kreipiausi į socialinį darbuotoją, į policijos pareigūną, ir gana ilgai tos merginos tiesiog ieškojome. Nuvykus į šeimą, mama pasakė, kad dukra yra išsikėlus gyventi su draugu, bet negalėjo pasakyti jos draugo adreso, nes bijojo, kad tada dukra su ja iš viso nebekalbės. Kalbėdamiesi su įvairiais žmonėmis galiausiai išsiaiškinome, kur maždaug šiuo metu gyvena mergina su savo draugu. Kai atėjome pirmą kartą, paleido į mus abu savo vilkšunius. Mes bėgte grįžome iki mašinėlės, ir bėgdami juokėmės, nes bėgome trise, dvi moterys ir vyriškis, jis greičiau lekia, mes iš paskos. Socialinė darbuotoja sako: „Žiūrėk, kaip mašinėlė dar toli“, o aš sakau: „Bet tu girdi, kaip šunys arti?“. Nes šunys jau šnopavo į nugarą. Ką ten daug padarysi, tik juoktis ir galėjome. Pareigūnas sako: „Na ką, lieka vienas variantas – nušauti“, nes jis turi tokią teisę tuos šunis nušauti. Mes sakome: „Ne, labai gražūs šunys, neliesk tų šunų, labai gražūs, vilkšuniai, šunų neliečiame“ (...). Grįžome, svars-tėme, ką toliau daryti. Telefonu neatsiliepia. Sužinojome, kad tas vaikinys dirbantis, per darbą jį radome, paprašėme, kad uždarytų tuos šunis ir kad priimtų mus pasikalbėti, nes vis dėlto ji dar tik dešimtokė, o jis pilnametis. Jis geranoriškai sutiko pakalbėti, pasakė, kad atvažiuotume rytoj, ir pažadėjo, kad šunys jau bus uždaryti. Tikrai, šunys buvo uždaryti, mums pavyko pakalbėti, ir išsiaiškinome, kad jeigu mama leistų dukrai čia gyventi, tai ji pati norėtų lankyti mokyklą, ir iš tos šeimos, kurioje gyvena, eitų kaip į darbą į mokyklą. Mes vėl grįžome pas mamą, ji sako: „Manęs ten neišleidi, irgi su šunim pasitinka.“ Tada mes mamą įsisodinome, ir vėl grįžome, viską analizavome, kalbėjome, kalbėjome, o tada priėmėme tokią kaip ir taikos sutartį. Mama, likusi dar su trim vaikais, leidžia merginai čia gyventi. Pasidomėjome, sužinojome, kad tas vaikinys ir dirbantis, ir gerai apibūdinamas, negirtuokliaujantis, šeimos neturintis ir neturėjęs. Rezultatas – jinai aštuntukais dešimtukais baigė pirmą pusmetį ir puikiausiai lanko, mokosi, nėra jokių problemų“.

Ši problema pradėta spręsti mokykloje. Klasės auklėtoja pasitikėjo, kad kreipimasis į mokyklos socialinę pedagogę gali duoti norimą pokytį, o ir auklėtoja nebus pasmerkta dėl to, kad kreipiasi pagalbos, nebus interpretuojama, kad pati negali susitvarkyti su savo klasės problemomis. Socialinė pedagogė operatyviai ir geranoriškai reagavo į jai pateiktą informaciją apie padėtį ir nedelsdama kreipėsi į kitus, jai padėti galinčius žmones. Gebėjimas greitai reaguoti ir iš karto susivokti, į ką reikėtų kreiptis pagalbos, yra ilgo įdirbio rezultatas. Mokyklos socialinė pedagogė minėjo, kad jau ilgą laiką bendradarbiauja su tokiomis institucijomis kaip seniū-

nija ar policija ir jau pažįsta konkrečius specialistus, kurie mielai padeda iškilus sunkumų. Šiuo atveju kelių institucijų atstovai sutelkė savo pastangas ir dirbo, investavo savo laiko ir energijos daugiau, negu kad reikėtų formaliai vertinant aplinkybes. Specialistai drauge važinėjo po apylinkes, prašė kitų žmonių pagalbos bandydami nustatyti merginos gyvenamąją vietą, ryšį su mergina stengėsi užmegzti pasitelkdami jai artimus žmones, taip pat tarpininkavo sprendžiant santykių su mama problemas.

Pasiekti rezultatai. Lankstus požiūris į susiklosčiusią padėtį leido pasiekti gerų rezultatų – nors teko pripažinti merginos pasirinkimą nebegyventi tėvų namuose, o sieti gyvenimą su draugu, tačiau šiuo metu ji sėkmingai toliau tęsia mokslus, pasižymi gerais akademiniais pasiekimais, bendradarbiauja su klasės auklėtoja.

Sėkmingą bendradarbiavimą skatinantys veiksniai.

- **Bendradarbiavimas mokykloje.** Klasės auklėtoja kreipėsi pagalbos į mokyklos socialinę pedagogę nelaukdama, kol problema įsisenės ir bus daug sunkiau ją išspręsti. Tiek šios, tiek ir kitų mokyklų socialiniai pedagogai teigia, kad daug lengviau spręsti vaikų problemas, kai mokyklos bendruomenės nariai pasitiki vieni kitais, nebijo prašyti pagalbos ir, svarbiausia, patys aktyviai dalyvauja sprenddami iškilusias problemas, nelaukia, kol visą darbą padarys kiti specialistai. Šiuo atveju klasės auklėtoja suteikė pagrindinę informaciją, domėjosi merginos sunkumais, palaiko su ja, grįžusia į mokyklą, nuolatinį šiltą ryšį.
- **Operatyvi reakcija** į naujai iškilusius sunkumus, pasitelkus socialinius partnerius. Tai – vienas iš labai svarbių veiksnių, padedančių užtikrinti, kad pagalba bus suteikta laiku, o ne tada, kai kažką padaryti jau per vėlu. Mokyklos socialinė pedagogė: „Mes šiaip greitai pradedame. Jeigu kurį laiką vaiko nėra, aš iš karto skambinuosi. Turime bendradarbiavimo sutartį su sveikatos centru, susakau duomenis ir paprašau, kad tik pasakytų, ar tas vaikas kreipėsi, ar ne. Jeigu ne – tada liga atkrenta. Skambinu policijos pareigūnui: „Žinai ką nors ar ne?“. Kartais pasako, kad abu tėvai užgėrė, šeimoje blogai. Tada susisiekiu su seniūnijos socialiniu darbuotoju, su kuriuo nuolat bendradarbiaujame, važiuojame, deriname, ieškome, kaip padėti“.
- **Drąsa** kreiptis į kitas institucijas ir prašyti jų pagalbos. Labai svarbu, kad mokykla neliktų vieniša su sunkiomis problemomis, neužsisklęstų bijodama neigiamos informacijos apie save ar savo bendruomenės narius paskleidimo. Kai kuriais atvejais mokyklai pačiai vienai pernelyg sudėtinga spręsti kilusias problemas, ir dėl to pagalba vaikui negali būti efektyvi. Mokyklos socialinė pedagogė: „Aš ir vaikams sakau – man niekada negėda pasakyti „aš nemoku“. Skambinu ir sakau: „Žmonės, padėkite man, dingo kokia Elziutė“. Kad ir į tą pačią policiją skambinu. Važiuojame, bandome žiūrėti (...). Drąsiai prašau pagalbos“.

3.6. Sprendžiant problemas gali tekti įsitraukti daugelio institucijų darbuotojams

Pradinė padėtis. Tą pačią mokyklą lanko du vienos šeimos vaikai: vyresnioji mergaitė (10 metų) ir keleriais metais jaunesnis berniukas (8 metų). Iš viso šeimoje trys vaikai, tačiau jauniausias dar nedidelis, neina į mokyklą, lanko darželį. Kad kažkas negera gali būti vaikų šeimoje, pirmiausia pastebėjo mergaitės klasės auklėtoja. Jai į akis krito tai, kad pasikeitė mergaitės elgesys ir savijauta. Mokytoja atkreipė dėmesį, kad kai kada mergaitė ateina neatlikusi namų darbų užduočių, iš tam tikrų požymių kilo įtarimų, kad namie ji neprižiūrima, be to, vaikas gana dažnai būdavo prislėgtos nuotaikos, pikta.

Komanda, bendradarbiaujanti sprendžiant vaikų problemas: du vaikai, jų mama, iš dalies tėvas, vaikų klasės auklėtojos, mokyklos socialinė pedagogė, psichologė, vaiko teisių apsaugos specialistai, seniūnijos socialinės paramos centro socialinė darbuotoja darbu su rizikos šeimomis, policija.

Problemos sprendimas. Tyrimo metu kalbintos mokyklos psichologė ir socialinė darbuotoja buvo itin linkusios pabrėžti mokytojų jautrumo ir pastabumo, noro bendradarbiauti sprendžiant savo klasės vaikų problemas svarbą. Mokyklos psichologė: „Mokytoja, kuri domisi vaikais – ji pamato pokyčius. Pati mergaitė nieko nesisakė, tik mokytojai dėl jos elgesio kilo įtarimas. Ji pamatė, kad šis vaikas nelaimingas – tai buvo tik jos pačios įžvalga“. Pastebėjusi šiuos sunkumus, klasės auklėtoja kreipėsi pagalbos į mokyklos socialinę pedagogę ir psichologę. Socialinė pedagogė pasikvietė į mokyklą mergaitės mamą. Paaiškėjo, kad šeimoje tikrai suintensyvėjo tam tikros problemos. Jų būta ir anksčiau, tačiau jokie specialistai apie tai nežinojo, nes pati šeima pagalbos nesikreipė, vaikai taip pat niekam neprasitarė, sunkumai buvo labai slepiami. Tik padidėjus tam tikroms problemoms, pakito vyresniosios mergaitės elgesys. Įdomu tai, kad ji pati nebuvo linkusi pripažinti, jog šeimoje kyla tam tikrų sunkumų, ir net vėliau, kai pati mama atvirai įvairių institucijų darbuotojams sakydavo, kad šeimoje girtaujama ir smurtaujama, mergaitė tai neigė. Pirmąjį kartą pakalbėjus su mama paaiškėjo, kad ji nedirba, nes to daryti neleidžia vyras – kiekvieną kartą, kai mama susiranda darbą, jis ją terorizuoja, nuolatos sekioja iš paskos, arba ištiesai skambina, neleidžia dirbti, visą laiką kontroliuoja ir netgi grasina. Vyras pasižymi gana aukšto lygio agresyvumu, kai kada smurtauja prieš žmoną, nors niekada, jos teigimu, nepakelia rankos prieš vaikus. Vaikų tėvas taip pat turi problemų dėl alkoholio vartojimo. Mama nuo tėvo buvo visiškai priklausoma, tiek emociškai, tiek finansiškai, tačiau net ir kentėdama vyro psichologinį ir fizinį smurtą, ji nematė galimybės su juo išsiskirti, gyventi nepriklausomai, nes pati užaugo be šeimos, be artimų

žmonių ir nežinojo, kas galėtų jai suteikti pagalbą, pas ką būtų galima prisiglausti ir kur ieškoti emocinės paramos. Į akis krito tai, kad moters pasitikėjimas savimi ir savo vertės pojūtis labai žemi.

Visų pirma mokykloje buvo dirbama su vaikais, jiems teikiama reikiama pagalba. Bendradarbiaujant vaikų klasių auklėtojams ir specialistėms (mokyklos psichologei, socialinei pedagogei), teikiama psichologinė pagalba, o vaikų elgesio ir emocijų pokyčiai stebimi klasėje. Su vaikų mama nuolatinį ryšį palaikė mokyklos socialinė pedagogė. Mokyklos bendruomenė bandė įtraukti ir vaikų tėvą, tačiau jis lankytis mokykloje griežtai atsakė. Be to, mokykla dėl šios šeimos užmezgė ryšius su kitomis įstaigomis. Mama papasakojo, kad vyras namie prieš ją smurtauja, todėl buvo akivaizdu, kad vaikai tampa fizinio smurto liudininkais ir veikiausiai patys patiria psichologinį smurtą šeimoje. Nutarta apie šią padėtį informuoti vaiko teisių apsaugos skyrių ir seniūnijos socialinius darbuotojus.

Neilgai trukus šeimoje tarp sutuoktinių įvyko rimtas konfliktas – vyras stipriai sumušė žmoną, dėl to jai teko vykti į ligoninę, o vyras buvo laikinai sulaikytas. Apie šį incidentą pirmiausia sužinojo vaiko teisių apsaugos skyrius, nes vaikai liko be tėvų globos ir juos reikėjo skubiai nuvežti į laikinosios globos namus. Esant glaudiems santykiams tarp vaiko teisių apsaugos skyriaus ir mokyklos, vaiko teisių apsaugos specialistai skubiai susisieki su mokyklos socialine pedagogė, informavo ją apie susidariusią padėtį ir pakvietė kartu spręsti vaikų tolesnio gyvenimo ir ugdymo klausimą. Šiuo tikslu laikinuosiuose vaikų globos namuose sušauktas tarpžinybinis susitikimas, kuriame dalyvavo vaiko teisių apsaugos specialistai, seniūnijos socialinės paramos centro socialinė darbuotoja, mokyklos socialinė pedagogė, tėvai. Visi susirinkę specialistai ir tėvai turėjo galimybę išsakyti savo nuomonę apie tai, ar atsižvelgiant į esamą padėtį yra saugu vaikus grąžinti į šeimą, ar jiems turi būti teikiama valstybės globa. Nors išsakyta įvairių nuomonių, tačiau galiausiai, įvertinus tai, kad mama rūpinasi vaikais ir nori priimti už juos atsakomybę, nuspręsta, kad vaikai bus grąžinti šeimai. Tam, kad būtų galima tai padaryti, visi susitikime dalyvavę asmenys pasiskirstė įsipareigojimais ir atsakomybe. Socialinės paramos centro socialinė darbuotoja įsipareigojo dažniau lankyti šią šeimą, stebėti jos padėtį, reaguoti į menkiausius pokyčius ir pavojaus signalus. Mokyklos socialinė pedagogė prisiėmė atsakomybę stebėti vaikus ir jų būklę mokykloje, tarpininkauti dėl tolesnės psichologinės pagalbos teikimo jiems. Tiek tėvas, tiek mama taip pat įsipareigojo lankyti psichologo konsultacijas psichikos sveikatos centre ir dirbti su esamomis problemomis. Mokyklos socialinė pedagogė: „Visi pasidalinome atsakomybėmis, kaip dirbsime su šeima, nes vis dėlto globos namuose labai sunku tiems vaikams būtų, ir mama tikrai stengiasi, rūpinasi jais (...). Tai vėliau, jeigu tik truputį kas, man skambina iš karto socialinė darbuotoja iš socialinės paramos centro: „Kaip šiandien vaikai?“ Tiesiog dabar ir socialinės paramos

centras dirba, ir vaiko teisės, ir inspektorė nepilnamečių užaina, ir mes čia mokykloje tiems vaikams psichologinę pagalbą teikiame“. Seniūnijos socialinės paramos centro socialinė darbuotoja: „Mes, tie, kurie labiausiai prisiliečia prie šeimos, juk mato me, kaip ten yra, ar tie vaikai bus laimingesni ten, ar su mama, kuri stengiasi pagal savo supratimą ir gebėjimus jais rūpintis“.

Pasiekti rezultatai. Iš pradžių atrodė, kad tėvų tarpusavio santykiai taisosi, abu tėvai pradėjo lankyti psichologo konsultacijas, nors tėvą pažinojusiems žmonėms tai pasirodė labai netikėta. Tėvai pradėjo geriau sutarti, šeimą lankantys specialistai nepastebėjo jokių smurto ar stiprių konfliktų požymių. Nepaisant to, po kurio laiko tapo aišku, kad nors padėtis ir gerėja, vaikai auga saugesnėje aplinkoje, vis dėlto mama pamažu vis tvirčiau apsisprendžia, kad norėtų skirtis su sutuoktiniu. Viena vertus, vyras nesilaikė visų įsipareigojimų – teikiama psichologinė pagalba jam pasirodė neveiksminga ir jis nustojo lankyti kursus. Kita vertus, mama, atvirščiai, kurį laiką nuosekliai lankė psichologo konsultacijas, nuolatos bendradarbiavo su mokyklos socialine pedagoge, socialinės paramos centro socialine darbuotoja, kurios išklausydavo, palaikydavo, pastiprindavo. Pamažu stiprėjo mamos pasitikėjimas savimi, o kartu ji tikroviškiau įvertino padėtį – įsisąmonino, kad iki šiol labai menkai pati kontroliavo savo gyvenimą ir priimamus sprendimus, negalėjo dirbti, kitaip savęs realizuoti, buvo beveik visiškai priklausoma nuo sutuoktinio ir nepajėgi prisiimti atsakomybės už save ir vaikus. Jai tapo sunku išverti nuolatinę vyro kontrolę, išaugo savarankiškumo poreikis. Ji pradėjo dalyvauti programoje, skirtoje ilgą laiką darbo neturinčioms moterims, galiausiai vienoje įstaigoje atliko praktiką ir buvo priimta dirbti nuolatinai. Vyras nebuvo patenkintas tokiu moters sprendimu, tačiau kraštutinių, smurtinių veiksmų prieš ją nesiėmė. Vis dėlto jis buvo linkęs daryti moteriai psichologinį spaudimą, ją kontroliuoti, riboti savarankiškumą, todėl pagaliau moteris apsisprendė pradėti skyrybų procesą. Šiuo metu vaikų tėvai jau yra išsiskyrę, mama, padedant socialiniams darbuotojams, tvarko dokumentus tolesniems veiksams (dėl būsto ir kt.) atlikti. Kai moteris pradėjo labiau pasitikėti savimi, tapo savarankiškesnė, nebetoleravo vyro psichologinio ir fizinio smurto, ji tapo pajėgesnė pati rūpintis savo vaikais ir prisiimti už juos atsakomybę. Specialistai pastebėjo, kad anksčiau mamos vaidmenį šeimoje dažniau atlikdavo vyresnioji mergaitė, kuri dabar jau pamažu atsipalaiduoja ir mokosi būti vaiku.

Sėkmingą bendradarbiavimą skatinantys veiksniai.

- **Mokytojų aktyvumas,** jautrumas auklėjamų vaikų problemoms – ne tik toms, kurios garsiai išsakomos, bet ir toms, kurias galima tik nujauti iš pakitusio vaiko elgesio ar emocijų. Šiuo atveju greita mokytojos reakcija ir kreipimasis pagalbos į kitus mokyklos bendruomenės specialistus pagreitino pagalbos vaikams ir šeimai teikimą.

- **Nekaltinamo ryšio su tėvais užmezgimas.** Socialinei pedagogei pasikvietus į mokyklą vaikų mamą, kilo pavojus, kad ji gali pasijusti kaltinama, jog vaikai šeimoje jaučiasi nepakankamai gerai. Tačiau geranoriškas ir nekaltinamas specialistų požiūris, parodymas mamai, kad specialistams svarbiausia vaikų gerovė, leido sukurti su ja bendradarbiavimo ryšį.
- **Kitų organizacijų įtraukimas.** Kilus įtarimui, kad šeimoje vaikai gali patirti psichologinį ar net fizinį smurtą, tuoj pat informuotos atitinkamos tarnybos, turinčios daugiau galimybių dirbti su šeima, negu mokyklos darbuotojai. Tai palengvino ir bendradarbiavimą įvykus konfliktui šeimoje – specialistai iš karto žinojo, kam pranešti apie incidentą, su koku asmeniu kokioje mokykloje reikia susisiekti. Taip pat būtina pažymėti, kad šis bendradarbiavimas nebuvo tik formalus, kiekviena pusė stengėsi kuo daugiau padėti sprendžiant problemą, geranoriškai ir aktyviai įsitraukė. Mokyklos psichologė: „Formaliai tas bendradarbiavimas visur figūruoja, kad ir pareiginėse instrukcijose, bet jeigu neįdėsi kažkiek asmeniškai savęs, tai tik laikantis formalumų sėkmingai bendradarbiauti gali ir nepavykti“.

3.7. Veikiantis partnerių tinklas pagreitina ir palengvina problemų sprendimą

Pradinė padėtis. Vidury savaitės po pamokų į mokyklos socialinę pedagogę kreipėsi mergaitė, teigė, kad labai bijo ir nenori grįžti namo, nežino, kaip dabar reikėtų elgtis. Gilinantis į aplinkybes paaiškėjo, kad tą rytą mergaitės mama buvo išgėrusi ir panaudojo prieš ją fizinį smurtą. Mergaitė nebuvo stipriai sumušta, bet mama jai trenkė ir prigrasino niekam apie tai nepasakoti, nes „bus blogai“. Taigi atėjusią mergaitę kamavo prieštaringi jausmai – viena vertus, ji bijojo grįžti namo, kita vertus, bijojo kreiptis į socialinę pedagogę ir ilgai delsė, nes negalėjo numatyti, kaip mama reaguos į tokį jos poelgį.

Komanda, bendradarbiaujanti sprendžiant vaiko problemas: mergaitė, mama, močiutė, teta, mokyklos socialinė pedagogė, vaiko teisių apsaugos specialistai. Papildomai kreiptasi į prokuratūrą, tačiau atsakomybę prisiėmė vaiko teisių apsaugos specialistai.

Problemos sprendimas. Mokyklos socialinė pedagogė iš karto rimtai sureagavo į mergaitės išsakytą problemą, tačiau jautė, kad viena negali jos išspręsti. Suteikusi pirminę emocinę paramą mergaitei, nuraminusi ir padėkojusi už pasitikėjimą, ji nedelsdama susisieko su vaiko teisių apsaugos specialistais. Neilgai trukę jie atvyko į mokyklą, pasikalbėjo su mokyklos socialine pedagoge, mergaite ir visų pirma kartu aptarė, į kokius artimiausius mergaitei žmones galima

nedelsiant kreiptis. Pati mergaitė nurodė, kad labiausiai norėtų susisiekti su savo teta ir močiute. Šios dvi moterys buvo pakviestos į mokyklą, sutarta, kad kurį laiką jos galės pasirūpinti mergaite. Labai svarbu tai, kad ji pati turėjo galimybę nurodyti žmones, kuriais pasitiki, su kuriais tą akimirką norėtų būti, nes tomis aplinkybėmis ji jautėsi sutrikusi, išsigandusi. Vaikui labai reikėjo artimų, patikimų žmonių, su kuriais galėtų būti saugus ir kurie galėtų jį palaikyti emociškai. Pasirūpinusios mergaitės saugumu, specialistės kartu nuvyko į jos šeimą pasikalbėti su mama. Anksčiau šeima nebuvo žinoma nei vaiko teisių apsaugos specialistams, nei teisėsaugai, nepriklausė socialinės rizikos šeimų grupei. Nors iš padžių moteriai buvo sunku bendrauti su specialistais, tačiau jų pastangos užmegzti ryšį, kad galėtų padėti jai ir vaikui, galiausiai davė rezultatų. Paaiškėjo, kad tuo metu moteris skyrėsi su sutuoktiniu. Skyrybos buvo labai sunkios, ji patyrė didelį psichologinį spaudimą iš vyro pusės ir apkalbų, šmeižto iš aplinkinių. Kaip sakė pati moteris, – tai taip pat pastebėjo socialinė pedagogė ir vaiko teisių apsaugos specialistė – ji tuo metu jautėsi palūžusi, buvo sunku pasirūpinti ne tik dukra, bet ir pačia savimi. Vaiko teisių apsaugos specialistai kreipėsi ir į prokuratūros darbuotojus, kad moters elgesys būtų įvertintas teisiniu aspektu. Su ja tai buvo aptarta, paaiškinta, dėl kokių priežasčių būtina tai daryti, ir užtikrinta, kad pirmiausia bus siekiama jai padėti vėl tinkamai rūpintis savo vaiku, teikiama visa reikalinga pagalba.

Pasiekti rezultatai. Šiuo metu padėtis dar nėra visiškai susitvarkiusi, tačiau specialistų vertinimu, reikalai krypta į gerąją pusę. Mergaitė kol kas dar laikinai glaudžiasi pas gimines, eina į mokyklą, kurioje taip pat bendrauja su socialine pedagoge ir psichologe. Mama lankosi pas psichologą, jai teikiama pagalba. Moteris aktyviai bendradarbiauja su mokyklos socialine pedagoge, su ja nuolatos aptaria padėtį, jos pokyčius, savo savijautą, galimybes rūpintis vaiku. Mergaitė, nors ir gyvena atskirai, bet jau bendrauja su mama, jų ryšys pamažu tvirtėja. Moteris nori auginti vaiką ir, socialinės pedagogės nuomone, greitai jau bus pajėgi prisiimti atsakomybę už dukrą ir ja rūpintis. Svarbu tai, kad ir dukra turi galimybę atvirai išsakyti savo jausmus, nuoskaudą ir nuogastavimus dėl ateities.

Sėkmingą bendradarbiavimą skatinantys veiksniai.

- **Greita reakcija** į krizinę padėtį. Į mergaitės išsakytus sunkumus sureaguota labai skubiai ir rimtai, iš karto ieškota patikimų artimų asmenų ir specialistų. Mokyklos socialinė pedagogė: „*Į visas situacijas reaguoti reikia greitai, nes jeigu tik truputėlį uždelsi, tai bus nebe taip efektyvu, reikia veikti staigiai. Tik krūvis labai didelis, fiziškai ne viską gali suspėti. Kai įtrauki socialinius partnerius, tai ir į jų krūvius turi atsižvelgti.*“

- **Pasitikėjimas socialiniais partneriais.** Mokyklos socialinė pedagogė: „*Tuoju pat pasiskambinau vaiko teisių apsaugos specialistams, papasakojau apie susidariusią socialinę padėtį vaiko šeimoje. Vaiko teisių apsaugos specialistės sprendžia, ar paaimti vaiką iš šeimos, jeigu gresia pavojus jo saugumui. Jos dažniau susiduria su tokiomis situacijomis, į bendrą veiklą įtraukia teisėsaugos atstovus. Mokykloje dirba psichologė, todėl pasikviečiau ją, kad pasikalbėtų su vaiku. Bendradarbiavimu su vaiko teisių apsaugos specialistėmis nesu nusivylusi, labai gerai sekasi vykdyti bendrą veiklą.*“
- **Bendradarbiavimas su tėvais.** Labai daug dėmesio specialistės skyrė geriems santykiams su mama, stengėsi suprasti jos padėtį, bendrauti nekaltindamos, ir parodė, kad pagrindinis jų tikslas yra ne bausmė, o pagalba, todėl, nors buvo kreiptasi į prokuratūrą, vaikas laikinai apgyvendintas pas gimines. Šis požiūris, kai siekta palaikyti, padėjo užmegzti ryšį su mama ir jo neprarasti. Mokyklos socialinė pedagogė: „*Labai didelis yra tėvų vaidmuo. Jeigu tėvai geranoriškai žiūri į mokyklą, sutaria ir eina viena linkme su ja ir socialiniais partneriais, rezultatas – šimtaprocentinis. Tėvus kviečiamės individualiems pokalbiams ar atliekame grupinį darbą, jei problema sieja kelius šeimų vaikus. Kartais tenka lankyti vaikų namuose.*“

3.8. Į sunkumus turi būti reaguojama operatyviai

Pradinė padėtis. Du tos pačios šeimos vaikai – vyresnis berniukas (15 metų) ir jaunesnė mergaitė (10 metų) mokosi skirtingose mokyklose. Berniukas lanko X mokyklą, mokosi aštuntoje klasėje. Mergaitė mokosi Y mokykloje, trečioje klasėje. Vaikai auga tik su mama. Šeimą gana gerai žino atsakingos institucijos, ji priklauso socialinės rizikos šeimų grupei. Gyvena skurdžiai, kai kada mama vartoja alkoholį, tačiau labai stengiasi pati rūpintis savo vaikais.

Komanda, bendradarbiaujanti sprendžiant vaikų problemas: vaikai, mama, dviejų mokyklų socialinės pedagogės, seniūnijos socialinės paramos centro socialinė darbuotoja darbu su rizikos šeimomis, vaiko teisių apsaugos specialistė, policija.

Problemos sprendimas. Šį pavyzdį pateikė socialinės paramos centro socialinė darbuotoja darbu su socialinės rizikos šeimomis: „*Šiuo metu situacija yra tokia: jei berniukas neateina į mokyklą, iš X mokyklos socialinės pedagogės sužinau per dvi dienas. Kad nelanko mergaitė, Y mokyklos socialinė pedagogė informuoja gerokai vėliau. X mokyklos socialinė pedagogė operatyviai išitraukė į pagalbos šeimai procesą, kartu lankėmės šeimos namuose, išsiaiškinome socialinę problemą, ieškojome problemos sprendimo ir paramos būdų, motyvavome vaikus ir motiną didesnę dėmesį skirti mokyklos lankomumui, prisiimti atsakomybę.*“

Dabar džiaugsmingai galime pasakyti, kad vaikinio mokyklos lankomumas ženkliai pagerėjo, praleidžia tik pavienes pamokas“. Iš pradžių mama net neįtarė, kad vaikai nelanko mokyklos: rytais jie abu išeidavo iš namų, o maždaug tuo metu, kai baigiasi pamokos, grįždavo. Pirmiausia apie kilusias problemas pranešė vyresniojo sūnaus mokykla. Tiek mama, tiek specialistai manė, kad tai gali būti su paauglyste susiję vaiko sunkumai, priešinimasis mokyklos arba mamos taisyklėms, reikalavimams, todėl neįvertino, kad su nelankomumo problema gali susidurti ne tik paauglys, bet ir jo jaunesnioji sesutė. Socialinė darbuotoja: „Mergaitės mokyklos nelankymo problemas pradėjome spręsti gerokai vėliau, nors, kaip paaiškėjo, mergaitė pamokas pradėjo praleidinėti jau daug seniau. Sprendžiant problemą, bendradarbiavome ir su nepilnamečių reikalų policijos pareigūne, vaiko teisių apsaugos inspektore. Y mokyklos pedagogų manymu, toje situacijoje kalčiausia motina, kuri nesirūpina mergaite. Galiausiai išsiaiškinome, jog pagrindinė priežastis, kodėl mergaitė nenori lankyti mokyklos, slypi mergaitės ir mokytojos santykiuose. Kartais taip klasėje nutinka, ir ne visai teisinga būtų kaltinti vien motiną. Juolab, kad X mokyklos socialinės pedagogės teigimu, iškviesta į mokyklą motina visada atvyksta, pagal galimybes stengiasi rūpintis sūnumi. Džiaugiuosi, kad dirbdami komandoje su įvairių sričių specialistais sugebėjome nustatyti problemą, jos priežastis, suplanuoti problemos sprendimo ir paramos būdus. Smagu, kai sužinai, jog situacija gerėja. Žinoma, visa tai buvo galima taikyti daug anksčiau, jei visų vaiko gerovės specialistų požiūris į tarpinstitucinį bendradarbiavimą būtų teigiamas“.

Pasiekti rezultatai. Sėkmingai išspręstos vyresniojo berniuko problemos – greita specialistų reakcija ir tinkamas įsikišimas padėjo užkirsti kelią sunkumų didėjimui, problemos įsisenėjimui. Mama pakviesta bendradarbiauti ir, žinodama apie esamą padėtį, galėjo iš karto imtis atitinkamų veiksmų, jei kildavo grėsmė, kad problemos gali kartotis. Su šeima dirbo ne tik seniūnijos socialinė darbuotoja – ja domėjosi vaiko teisių apsaugos specialistai, su mama bendravo nepilnamečių reikalų pareigūnė, buvo aptarta vaikų ir mamos atsakomybė, galimos pasekmės. Su jaunesne mergaite susijusios problemos sprendžiamos tik dabar, nes šiuo atveju pritrūko specialistų dėmesio ir atitinkamų veiksmų.

Sėkmingą bendradarbiavimą skatinantys veiksniai.

Gilinantį į aptartas aplinkybes akivaizdu, kad skubi mokyklos bendruomenės reakcija į vaiko problemas ir, esant reikalui, kreipimasis į kitas institucijas gali pagreitinti problemos sprendimą. Kuo ilgiau delsiama spręsti problemas, tuo labiau gilėja konfliktai tarp vaikų, tėvų ir specialistų, sunkumai neišnyksta ir atsiranda naujų (pavyzdžiui, vaikui, praleidžiančiam vis daugiau pamo-

kų, sunku ne tik gerai mokytis, bet ir iš naujo integruotis klasėje, atkurti gerus ryšius su mokytojais). Socialinė darbuotoja, dalyvavusi sprendžiant aprašytąją problemą, išskiria tokias sėkmingo bendradarbiavimo prielaidas:

- **Specialistų kompetencija.** „Sprendžiant vaikų socialines problemas, komandinis darbas yra daug produktyvesnis už vieno specialisto darbą. Norint suteikti kvalifikuotas paslaugas, reikia įvairių žinių, gebėjimų, patirties ir pastangų, taip pat ir profesinės atsakomybės.“
- **Gebėjimas dirbti komandoje.**
- **Geranoriškas, neformalus bendravimas.** „Sėkmingus atvejus lemia kontakto užmezgimas, bendradarbiaujančių asmenų tinkama elgsena vienas kito atžvilgiu, supratimas. Taip pat labai svarbią vietą užima betarpiškas bendravimas.“
- **Ryšiai su partneriais, tinkamas funkcijų pasiskirstymas.** „Socialiniam darbuotojui atėjus į šeimą, tenka bendrauti su visais šeimos nariais, todėl ne visada pavyksta tiksliai nustatyti socialinę problemą. Girdint tėvams, vaikai dažnai vengia kalbėti apie esamas problemas, ypač jei jos susijusios su tėvų priklausomybėmis, smurto naudojimu. Bendradarbiaujant su mokyklos, dienos centru, policijos, vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistais, problemas išsiaiškinti žymiai lengviau. Tarpžinybinių susitikimų metu pasidaliname turima informacija, ieškome problemos sprendimo būdų. Džiugu, kad mūsų seniūnijoje, iškilus problemai, iniciatyvą rodo visi socialiniai partneriai, vieni kitiems operatyviai teikiame informaciją, inicijuojame susitikimus, bendraujame telefonu ir bendrai ieškome problemos sprendimo būdų.“

4. REKOMENDACIJOS

- Klasės auklėtojas turėtų pirmasis pastebėti vaiko problemas ir bandyti padėti vaikui jas išspręsti. Bendradarbiavimas su kitais specialistais veiksmingiausias bus tada, kai klasės auklėtojui nuoširdžiai rūpės vaikų gerovė:
  - Pastebėjęs pakitusį vaiko elgesį, emocijas, kylančius konfliktus, klasės auklėtojas turi šią informaciją vertinti rimtai ir, jeigu pokalbis su vaiku ar kiti įprasti būdai neduoda rezultatų, kreiptis į mokykloje dirbančius specialistus (psichologą, socialinį pedagogą).
  - Tokią mokytojo ar klasės auklėtojo iniciatyvą turi atvirai palaikyti mokykloje dirbantys specialistai ir administracija.
- Mokykloje turi būti skatinama atvirumo ir pasitikėjimo aplinka. Tai svarbu tam, kad vaikai nebijotų kreiptis į darbuotojus ieškodami pagalbos, o mokytojai drąsiai patiktų savo klasės problemas socialiniams pedagogams ar kitiems asmenims, nebijodami būti apkaltinti nepakankamais gebėjimais patiems išspręsti problemas:
  - Visų pirma už tai atsakinga mokyklos vadovybė, formuojanti mokyklos aplinką, skatinanti pageidaujamą elgesį.
  - Atitinkamai svarbus ir specialistų požiūris, kai į juos su tam tikromis problemomis kreipiasi klasių auklėtojai – nenuvertinimas, nekritikavimas dėl to, kad negali patys išspręsti klasės problemų.
- Arčiausiai vaiko esantys mokyklos darbuotojai turi dalyvauti visame pagalbos teikimo procese. Net ir įtraukus į problemų sprendimą kitus specialistus, svarbu arčiausiai vaiko mokykloje esančiam žmogui (klasės auklėtojui, mokytojui) nenusišalinti nuo problemos, aktyviai dalyvauti: vaikas po susitikimo su daugeliu specialistų grįžta į klasę, kur daugiausia galimybių sekti jo elgesio pokyčius ir derinti veiksmus su specialistais, taikyti gautas rekomendacijas turi klasės auklėtojas.
- Pagalba turi būti teikiama skubiai. Pastebėję vaiko sunkumus, specialistai turėtų į juos reaguoti iš karto ir, esant reikalui, nedelsiant kreiptis į mokyklos ar kitų institucijų specialistus. Ilgesnį laiką nesprenžiamos problemos didėja ir sunkėja, apima daugiau gyvenimo sričių ir tampa sunkiau išsprenžiamos.
- Mokykloje turi būti vienas konkretus žmogus, prisiimantis atsakomybę už pagalbos teikimo vaikui procesą. Naudinga, jeigu yra vienas pagrindinis asmuo, atsakingas už rūpinimąsi vaiku, prisiimantis atsakomybę už jo pažangos stebėjimą, informuojantis specialistus, jeigu problemos kartojasi: šį vaidmenį gali atlikti klasės auklėtojas ar mokyklos darbuotojas, kuriam pavyksta užmegzti ryšį su vaiku. Jeigu už tai, kaip vaikas vykdo išsipareigojimus, atsakingi visi mokyklos darbuotojai, būna lengva nė vienam neprisiimti atsakomybės, manyti, kad tai padarys kiti. Esant atsakingam konkrečiam asmeniui, vaiko pažanga ir pokyčiai tampa lengviau kontroliuojami.
- Mokyklos darbuotojai turi stebėti savo elgesį su vaikais ir mokytis pasitikėti skatinančių bendravimo būdų. Labai svarbu mokytis bendrauti su vaikais, išklausti jų sunkumus nekaltinant ir iš anksto nevertinant, neigiamai neinterpretuojant jų elgesio. Tai svarbu mokytojams, klasių auklėtojams, specialistams, mokyklos administracijai. Šių savybių gali būti mokomasi atidžiai stebint savo elgesį, aplinkybes, kuriomis kyla noras nuvertinti vaiką, arba naudojantis profesionalų pagalba.
- Mokykloje kiekvienas narys turi jaustis atsakingas. Nors ne kiekvieną problemą sprendžiant dalyvauja visi mokyklos bendruomenės nariai, tačiau prireikus jie turi būti pasirengę įsitraukti, išsipareigoti ir nevengti prisiimti atsakomybės. Tai reiškia, kad ne tik tiesioginiai vaiko mokytojai, bet ir kiti mokyklos darbuotojai turi rimtai reaguoti į pastebėtas problemas, nes kai kada probleminis vaikų elgesys, gilūs konfliktai atsiskleidžia ne pamokos metu, o koridoriuose, valgykloje, išvykose ir pan. Į šių asmenų pranešimus apie išvelgtas problemas turi būti reaguojama taip pat rimtai, kaip ir į mokytojų ar klasės auklėtojų.
- Mokyklos darbuotojų geranoriškumas svarbus bendraujant ne tik su vaikais, bet ir su jų tėvais. Tais atvejais, kai pavyksta bendradarbiauti su tėvais, paprastai problemos sprendžiamos greičiau ir lengviau. Palaikyti ryšį su tėvais padeda nuoširdus įsiklausymas, nekaltinamas požiūris, noras bendradarbiauti teikiant pagalbą vaikui. Kadangi tai emociškai gali būti labai sunku, svarbu, kad mokytojai ir kiti mokyklos specialistai galėtų vienas kitą paremti, palaikyti.

5. LITERATŪRA

- Ne visas problemas galima išspręsti pačioje mokykloje. Todėl rekomenduojama ieškoti ryšių su kitų institucijų specialistais, užmegzti bendradarbiavimo santykius. Net jei vieną ar kelis kartus nepasiseka, reikia ieškoti kitų specialistų ar įstaigų pagalbos. Nuoširdus pagalbos prašymas, nebijojimas pripažinti savo kompetencijos ribų, kitų specialistų teigiamas vertinimas skatina šio ryšio kūrimą.
- Mokykla neturėtų tapti uždara bendruomene – vaikų problemų sėkmingas sprendimas visada svarbesnis už mokyklos reputaciją ar gerą vardą. Tuo labiau, kad problemų atskleidimą kitos institucijos paprastai įvertina teigiamai, supranta, kad problemų kyla visose mokyklose, bet svarbiausia yra tai, kaip mokyklos bendruomenė į jas reaguoja. Tai priklauso ir nuo vadovybės paramos, paskatinimo imtis iniciatyvos kreipiantis pagalbos į kitas institucijas. Todėl tais atvejais, kai pačios mokyklos išteklių spręsti problemą nepakanka, rekomenduojama kreiptis pagalbos į kitų institucijų specialistus.
- Palaikant ryšius su kitų įstaigų specialistais reikia išsamiai aptarti, kokiais atvejais į juos galima kreiptis ir kuo jie gali padėti. Tai turėtų būti aptariama jau pačioje bendradarbiavimo pradžioje, nustatant, kokiais atvejais į kurias institucijas galima kreiptis ir ko iš jų galima tikėtis. Būtų labai gerai, jeigu bendradarbiaujantys specialistai kartais įvertintų, kas jiems sekasi, kada dažniausiai iškyla kliūčių, kuriais atvejais jų lūkesčiai nebuvo adekvatūs. Tai padėtų išvengti nesusipratimų dėl perdėtų ar neadekvačių lūkesčių, nesusikalbėjimo tarp institucijų.
- Ypatinga svarba siekiant laikytis šių rekomendacijų tenka mokyklos direktoriui ir administracijai. Nuo vadovavimo stiliaus, vadovų požiūrio nemenkai priklauso, ar mokyklos personalas bus linkęs bendradarbiauti tarp savęs ir su kitomis įstaigomis, ar jaus, kad tokiam elgesiui pritariama ir jis skatinamas, ar, priešingai, ši iniciatyva slopinama. Todėl mokyklos vadovybė turėtų aktyviai skatinti mokyklos darbuotojus bendradarbiauti tarp savęs, su administracija ir socialiniais partneriais, palaikyti pagalbos prašančius bendruomenės narius, vertinti juos kaip siekiančius kuo geriau išspręsti problemas, o ne kaip nekompetentingus.
- Atkinson, M., Springate, I., Johnson, F., Halsey, K. Inter-school Collaboration: a Literature Review. Slough: National Foundation for Educational Research, 2007
- Berns R. M. Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė. UAB „Poligrafija ir informatika“, 2009
- Berry, B., Daughtrey, A., Wieder, A. Collaboration: Closing the Effective Teaching Gap. Center for Teaching Quality, 2009
- Conoley, J. C., Conoley C. W. Why does Collaboration Work? Linking Positive Psychology and Collaboration. Journal of Educational and Psychological Consultation, 20, 2010
- Dobranskienė R. Mokyklos bendruomenės vadyba. Monografija. Šilutė, „Prūsija“, 2002
- Drolet, M., Paquin, M., Soutyrine, M. Building Collaboration between School and Parents: Issues for School Social Workers and Parents whose Young Children Exhibit Violent Behaviour at School. European Journal of Social Work, Vol. 9, No. 2, 2006
- Eitminavičiūtė A., Grigutyte N., Juozaponytė M., Skučaitė V. Kompleksinių paslaugų teikimo ir organizavimo nuo smurto nukentėjusiems vaikams bei jų šeimos nariams aprašas. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2009
- Guess, P. E., Gillen, M. C., Woitaszewski, S. E. Implications for Collaboration: An Investigation With School Counselors and School Psychologists. Journal of School Counseling, 2006
- Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius, 2003
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, Nr. XI - 1281, Valstybės žinios, Nr. 38 – 1804, 2011 03 31
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl Mokyklos vaiko gerovės komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo, Nr. V – 579, Valstybės žinios, Nr. 45 – 2121, 2011 04 13
- Merfeldaitė O. Tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo stiprinimas sprendžiant vaikų socializacijos problemas. Socialinis ugdymas, Nr. 8 (19), 2009
- Rutkienė A., Zuzevičiūtė V. Mokytojo vaidmens kaita: bendruomenės įtraukimas siekiant mokymąsi daryti veiksmingesnį. Pedagogika, 95, 2009

6. REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA

- Berns R. M. Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė. UAB „Poligrafija ir informatika“, 2009
- Dobranskienė R. Mokyklos bendruomenės vadyba. Monografija. Šilutė, „Prūsija“, 2002
- Eitminavičiūtė A., Grigutytė N., Juozaponytė M., Skučaitė V. Kompleksinių paslaugų teikimo ir organizavimo nuo smurto nukentėjusiems vaikams bei jų šeimos nariams aprašas. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2009
- Gray D. Pirmoji pagalba mokytojui. Vilnius, „Tyto alba“, 2009
- Karmaza E., Grigutytė N., Karmazė E. G. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. LR Švietimo ir mokslo ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2007
- Karmaza E., Grigutytė N., Karmazė E. G. Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos. Vilnius, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2007
- Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius, 2003
- Merfeldaitė O. Tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo stiprinimas sprendžiant vaikų socializacijos problemas. Socialinis ugdymas, Nr. 8 (19), 2009
- Povilaitis R., Jasiulionė J. S., Kurienė A., Pūras D., Arlauskaitė Ž., Petkutė E., Čižauskaitė J., Valantinas V. Kuriame mokyklą be patyčių. Vilnius, Paramos vaikams centras, Vaikų linija, 2007
- Rutkienė A., Zuzevičiūtė V. Mokytojo vaidmens kaita: bendruomenės įtraukimas siekiant mokymąsi daryti veiksmingesnį. Pedagogika, 95, 2009
- Simonaitienė B. Mokyklos – besimokančios organizacijos vystymas. Kaunas, „Technologija“, 2007
- Socialinio bendradarbiavimo modelis. Metodinė priemonė socialiniams darbuotojams ir jų padėjėjams. Kaunas, VšĮ Šeimos santykių institutas, 2009

